

Anssi Karjalainen

TUNTEET JA TILASTOT PELISSÄ

Jalkapalloselostuksien dramaturgian ja narraation muuttuminen 1980-luvulta tähän päivään

TUNTEET JA TILASTOT PELISSÄ

Jalkapalloselostuksien dramaturgian ja narraation muuttuminen 1980-luvulta tähän päivään

Anssi Karjalainen
Opinnäytetyö
Kevät 2017
Viestinnän tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Viestinnän tutkinto-ohjelma, journalismin suuntautumisvaihtoehto

Tekijä(t): Anssi Karjalainen

Opinnäytetyön nimi: Tunteet ja tilastot pelissä – Jalkapalloselostuksien dramaturgian ja narraation muuttuminen 1980-luvulta tähän päivään

Työn ohjaaja: Teemu Palokangas

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Kevät 2017

Sivumäärä: 51 + 1

Tutkielmani käsittelee jalkapalloselostamisen narraation ja dramaturgian muutosta ajalta ennen internetiä 2010-luvulle. Tutkielmassa tarkastelen erityisesti, miten tarinat ja dramaturgia rakentuvat selostuksiin, mihin ne pohjautuvat ja miten selostaja käyttää niitä suorassa lähetyksessä. Tavoitteenani oli selvittää, kuinka paljon internetin ja suuren datamäärän mukaantulo on vaikuttanut selostajan työhön. Lisäksi selvitin, minkälainen tilanne alalla on vallalla nykyään ja miten selostajan työ voisi vielä kehittyä ja muuttua lähitulevaisuudessa.

Valitsin aiheen mielenkiinnon kohteideni vuoksi. Selostaminen ja urheilujournalismi ovat kiinnostaneet minua pitkään, ja tulevaisuudessa haluaisinkin työskennellä vähintäänkin urheilujournalismin parissa. Uskon, että tutkimuksen myötä pystyn myös kehittämään itseäni selostustyössä. Vastavia aiheita on tutkittu aiemmin vähän, joten siinäkin mielessä koen aiheen olevan mielenkiintoinen. Samalla se on ajankohtainen, koska mediassa vallitsee jatkuvasti keskustelu median murroksesta ja siitä, minkälaiseksi ihmisille tarjottavaa journalismia pitäisi tulevaisuudessa muuttaa.

Tietoperustan lähteinä olen käyttänyt kirjallisuutta ja verkkolähteitä. Kirjallisuus painottuu televisio- ja radiojournalismin sekä viestinnän lähteisiin, mutta joukossa on myös jalkapalloa, tarinankerrontaa sekä juontajan työtä käsitteleviä teoksia. Nettilähteissä olen viitannut muutamaa eri uutiseen, joissa on haastateltu tunnettuja selostajia, kuten Antero Mertarantaa ja Tuomas Virkkusta.

Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt laadullista eli kvalitatiivista aineistonhankintamenetelmää sekä narratiivista tutkimusmenetelmää. Tutkielmaa varten olen haastatellut neljää jalkapalloselostajaa, jotka ovat uransa aikana selostaneet lukuisia jalkapallo-otteluita. Heistä kaksi kuuluu niin kutsuttuun alan konkarisukupolveen, ja he ovat aloittaneet työn 1980-luvun lopussa tai 1990-luvun alussa. Kaksi nuorempaa haastateltavaa ovat tehneet selostamisesta itselleen ammatin 2000-luvulla. Haastatteluilla pyrin selvittämään, miten selostajat valmistautuvat ja tekevät tiedonhankintaa ennen selostusta ja miten dramaturgia rakentuu suorassa lähetyksessä. Kahdelta kokeneemalta selostajalta kysyin muun muassa selostustyön muuttumisesta viimeisen 30 vuoden aikana.

Vanhan ja uuden ottelulähetyksen avulla analysoin kaksi eri selostusta ja pyrin löytämään niistä eroavaisuudet sekä vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Tuloksista selviää, että jalkapalloselostaminen on muuttunut vuosien saatossa asiantuntevammaksi, analyttisemmäksi ja osittain myös viihteellisemmäksi. Lisäksi selostajan rooli ei ole nykyaikana enää samanlainen kuin se oli 1980-luvulla.

Asiasanat: selostajat, urheilutoimittajat, urheilujournalismi, jalkapallo, televisio, dramaturgia

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme of Communications, option of journalism

Author(s): Anssi Karjalainen

Title of thesis: Emotions and statistics in the match – the change of dramaturgy and narration in football commentating from the 1980s to now

Supervisor(s): Teemu Palokangas

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2017 Number of pages: 51 + 1

This thesis covers and analyzes the changes of dramaturgy and narration in football commentating from the 1980s until now. The aim was to concentrate on finding out how stories and dramaturgy are used by commentators during football match. The goal was to examine how a big difference have the huge amount of available data and statistics on the internet made to commentating and also how the commentators see their future. How will commentating change and how will commentators develop themselves for the watchers in the near future?

The study material of the thesis consists of news, articles and books about football, radio and television broadcasting and compere's job. There are also a couple of interviews with Antero Mertaranta and Tuomas Virkkunen, for example, who are well known ice hockey and football commentators in Finland.

Four football commentators were interviewed about the job and the biggest differences and changes from the 1980s until now. Two of the interviewees were veteran commentators having over 20 years of experience in commentating. Two younger commentators have studied commentating and started working as a sports commentator about 10 years ago.

By using two different football matches it was examined and analyzed the differences between older style of commentating and modern commentating. In the last part these were compared and analyzed the results.

After analyzing the material of this thesis it can be said that football commentating has changed during the decades. Commentators have to be experts on football because they react to tactical parts of the game and explain them to the watchers. Today's language is not as formal as it used to be back in the 1980s. Football commentators' role has also changed. 30 years ago legendary Finnish commentators were very well known but nowadays they prefer not to be the star of the broadcast.

Keywords: sports commentators, sports journalism, football, television, dramaturgy

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	SELOSTAMISEN HISTORIA JA NYKYPÄIVÄ.....	8
2.1	Keskeiset käsitteet.....	8
2.2	Urheilun suorien lähetyksien tulo radioon ja televisioon	9
2.3	Suoran lähetyksen vaatimukset.....	10
2.4	Yhteiskunta jalkapalloselostusten pohjana	11
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	14
3.1	Tutkimuskysymykset ja -tavoitteet.....	14
3.2	Dramaturgian ja narratiivisuuden tutkiminen	14
3.3	Aineisto ja sen analysointimenetelmät.....	15
4	SELOSTUKSEN RAKENTUMINEN JA DRAAMAN LUONTI.....	17
4.1	Tiedonhankinta selostuksiin ennen internetiä.....	17
4.2	Valmistautuminen ja selostuksen rakentuminen.....	18
4.3	Tunteet ja persoonat jalkapalloselostuksissa	21
4.4	Selostajan rooli ennen, nyt ja tulevaisuudessa.....	27
5	OTTELUIDEN TUTKIMINEN JA SELOSTUKSIEN NARRAATION VERTAILU.....	31
5.1	Analyysin lähtökohdat.....	31
5.2	Suomi–Brasilia 1987, selostajana Hannu-Pekka Hänninen	32
5.3	Turkki–Suomi 2017, selostajana Matti Härkönen	36
5.4	Vertailu ja tulokset	40
6	LOPPUPÄÄTELMÄT	45
	LÄHTEET	48
	LIITE 1	52

1 JOHDANTO

Maailman suosituin urheilulaji, jalkapallo, pitää sisällään lukuisia tarinoita muun muassa seuroista, pelaajista, kannattajista ja otteluista. Näitä elementtejä jalkapalloselostaja pyrkii hyödyntämään selostaessaan ottelua suorassa lähetyksessä televisiossa tai radiossa. Tarinat saattavat otteluiden aikana muuttua tai saada uudenlaisen jatkon riippuen lopputuloksesta ja kentällä tapahtuvista asioista. Yksi ottelu voi olla toiselle pelaajalle ensimmäinen ammattilaisuralla ja samalla vuosia pelanneelle konkarille viimeinen ennen eläkkeelle jäämistä.

Tutkielman alkupuolella taustoitan urheiluselostajan työn historiaa ja nykypäivää sekä listaan ominaisuuksia, joita hyvä selostaja tarvitsee. Lisäksi käsittelen suoran lähetyksen vaatimuksia toimittajalle niin radiossa kuin televisiossakin. Tietoperustan jälkeen avaan tutkimuskysymyksiäni ja -menetelmiäni, joita olen käyttänyt tutkielmaa tehdessä. Esitelen tavan, jolla tutkin narraatiota ottelulähetyksissä. Käyn myös läpi tässä tutkielmassa hyödyntämäni aineiston ja esittelen haastateltavat henkilöt.

Varsinaisessa analysointiosiossa tutkin aineistoa ja lähteitäni hyväksi käyttäen, miten selostaja valmistautuu jalkapallo-otteluun, miten tiedonhankinta toimii ennen ja miten sitä tehdään nykyään. Otan käsittelyyn tunteet ja niiden merkityksen selostuksen dramaturgian kannalta. Selvitän, miten jalkapalloselostaja käsittelee tilastoja, ja lopuksi analysoin vanhoja ja uusia jalkapalloselostuksia sekä niiden dramaturgiaa. Kokoan lopuksi kaikki analyysistä tekemäni johtopäätökset yhteenvetoluvussa.

Internetin myötä selostajan työ on muuttunut merkittävästi. Selostajalla on käytössään suuri tiedon määrä, jota hän voi hyödyntää esimerkiksi selostukseen valmistautuessa. Tilastoja on kuitenkin löydettävissä jo niin paljon, että selostajan tulee erottaa niistä vain murto-osa, jota hän aikoo käyttää ottelua selostaessa. Työ on tasapainottelua tilastojen ja taustatarinoiden sekä ottelun reaaliaikaisen tapahtumien välillä. Mielessä täytyy pysyä koko ajan se, mitä lähetyksen katsova tai kuunteleva henkilö hyötyy selostettavasta asiasta. Selostuksen täytyy antaa lisäarvoa katsojalle, jotta hänen mielenkiintonsa säilyy läpi ottelun.

Tilannetaju, reagointi ja artikulointi ovat jalkapalloselostajalle tärkeitä ominaisuuksia, mutta niiden lisäksi on olemassa keinoja, joilla selostajat erottuvat ja pystyvät tuomaan persoonallisuutta selostuksiinsa (Mertaranta 2012, 92–93). Katsoja saattaa mieltää toisen selostajan vahvasti tunteella ottelun mukana eläväksi henkilöksi, kun taas jonkun toisen selostajan tyyli voi olla rauhallinen ja hänen miellyttävä äänensä jää helposti katsojan tai kuuntelijan mieleen. Tutkielmassani käsittelem muun muassa tunteen ja elävöittämisen eri tyyliä osana jalkapalloselostamista.

Nykyajan selostajan voisi olla vaikea valmistautua tulevaan selostukseensa ilman internetin tietopankkia. 1980-luvulla tietoa oli saatavilla vain rajoitetusti verkosta, joten selostajan tuli tehdä ennakkotyö eri lailla kuin tänä päivänä. (Mertaranta 2012, 92.) Haastattelujen ja otteluselostuksien analysoinnin avulla pyrin löytämään eroavaisuudet vanhan ja uuden ajan selostuksien dramaturgian välillä.

2 SELOSTAMISEN HISTORIA JA NYKYPÄIVÄ

2.1 Keskeiset käsitteet

Selostamisella tarkoitetaan parhaillaan käynnissä olevan tapahtuman kuvaamista sanoin. Selostaja käyttää selostamiseen suoraa kertomatapaa kuvaillessaan keskeisiä tapahtumia, jotka hän näkee. Urheiluselostamiseen liittyy vahvasti tapahtumien kuvailu, mutta joissain tilanteissa ottelu tai kilpailu keskeytyy joksikin aikaa, jolloin selostaja ei voi kuvailla pelitapahtumia. Tällöin selostaja pyrkii täyttämään hiljaisuuden esimerkiksi kuvailemalla tunnelmaa ja ilmapiiriä tapahtumapaikalla ja tekemällä havaintoja kilpailun ulkopuolisista asioista. Kisatunnelman ylläpitämiseksi kuvaileminen voi vaatia selostajaa käyttämään elävää kieltä, jotta katsojan tai kuuntelijan mielenkiinto ei lopahda. (Miettunen 1966, 132–133.)

Miettunen esittää, että selostajan tärkeimpiä tehtäviä on kertoa televisiokuvassa näkyvien urheilijoiden nimet ja kuvailla asiat, jotka eivät välttämättä käy ilmi kuvasta. Jotkut lajit saattavat kuitenkin vaatia sen, että selostaja kertoo katsojalle tarkemmin, miksi esimerkiksi pelaaja tekee kuvassa näkyvän ratkaisun ja mihin se johtaa. Mitä enemmän äänen merkitys kasvaa suhteessa kuvaan, sitä enemmän televisiolähetys alkaa muistuttaa radiolähetystä. (Miettunen 1966, 101.)

Dramaturgialla tarkoitetaan useamman asian yhdistämistä toisiinsa niin, että niistä syntyy yhdessä rakenne. Jokaisella tapahtumalla, tekstillä tai teoksella on rakenne, joka muodostaa kokonaisuuden. (Taideyliopisto 2016, viitattu 16.2.2017.) Tutkin jalkapalloselostuksia niiden dramaturgian näkökulmasta. Perehdyn siihen, miten selostukset rakentuvat ja missä järjestyksessä selostaja kertoo tapahtumista.

Narraatiolle ei ole yhtä selkeää käsitettä, mutta yleisimmin sillä tarkoitetaan kerrontaa, vaikka ne eivät ole toistensa synonyymeja. Kerronnalla tarkoitetaan jonkin tarinan välittämistä kuulijalle tai katsojalle. Se voi olla runollista, dramaattista tai informatiivista. Narration voidaan myös ajatella olevan kerronnan alakäsite, joka kuvastaa sitä, miten kerronta tapahtuu. (Lehtonen 2015, 7.) Tutkiessani jalkapalloselostusten narraatiota teen havaintoja siitä, minkälaisia sanoja ja lauserakenteita selostajat käyttävät kuvaillessaan ottelutapahtumia ja minkälaista kerronnan sisältämää toimintaa on.

2.2 Urheilun suorien lähetyksien tulo radioon ja televisioon

Suomessa ensimmäinen suora selostettu ottelulähetyks näki päivänvalonsa vuonna 1930, kun Yleisradio osti radiointioikeuden jääpallomaaotteluun. Sitä aiemmin radiossa oli esitetty niin kutsuttuja jälkiselostettuja lähetyksiä. Esimerkiksi Amsterdamin kesäolympialaiset 1928 selostettiin jälkilähetyksinä Suomesta käsin. (Pänkäläinen 1998, 16.) Suomessa suoriin lähetyksiin siirryttiin myöhemmin, sillä Boylen (2006, 59) mukaan isobritannialainen yleisradioyhtiö BBC lähetti ensimmäisen urheilutapahtuman suorana Iso-Britanniassa vuonna 1926. Pänkäläinen (1998, 17) kuvailee Martti Jukolaa, Pekka Tiilikaista, Paavo Noposta, Enzo Sevoa ja Raimo Häyristä suomalaisiksi selostajalegendoiksi, joilla oli omanlaisensa tyyli selostaa, ja sen vuoksi kukin heistä sopi eri lajeihin. Erityisesti Jukola ja Tiilikainen nousivat monien ihmisten tietoisuuteen nimenomaan selostuksiansa vuoksi. Sanomalehdissä työskennelleet urheilutoimittajat kirjoittivat juttunsa ennalta määrättyihin raameihin, kun taas radiossa selostaneet jäivät persoonallisten tyyliensä vuoksi ihmisten mieliin. Heidät tunnettiin jopa paremmin kuin myöhemmin tulleet tv-selostajat, koska radiossa kuva ei vienyt kuuntelijan huomiota. (Veltheim 2013, 6–7.)

Urheilulähetykset saapuivat Suomessa televisioon 50-luvulla. Helsingin isännöimät vuoden 1952 kesäolympialaisten lähetykset olivat ensimmäisiä, joita suomalaiset pääsivät katsomaan televisioistaan selostuksen kanssa. (Pänkäläinen 1998, 17.) Veltheimin (2015, 7) tutkimuksesta selviää, että urheiluselostajien tyylit ovat vaihtuneet vuosikymmenien saatossa, kun ajan myötä urheilulähetyksistä on tullut yhä kaupallisempia. Englantilainen tenniselostaja Daniel Maskell työskenteli pitkään BBC:llä, ja hän lukeutuu 1900-luvun arvostetuimpiin selostajiin Iso-Britanniassa (Lawson 1992, viitattu 1.2.2017). Boylen (2006, 60) teoksessa Maskell (1989) kuvailee BBC:n selostustyylin eronneen amerikkalaisesta urheiluselostamisesta merkittävästi. Maskellin mukaan yhdysvaltalais-selostajien täytyi selostaa myös mainoksia lähetyksen aikana. Sen vuoksi itse tennisottelua käsitelleet tiedot piti selostaa kesken ottelun, mikä olisi ollut BBC:n tavoille epäsopivaa. Veltheim kirjoittaa, että ensimmäisten suomalaisten selostajien tyyli oli enemmän tarinoitsijamainen, kun taas nykyajan selostajat ovat enemmänkin urheilutuotteen tekijöitä.

Suomessa perinteisimmät suorita urheilulähetyksiä lähettäneet kanavat ovat Yleisradio, MTV3 ja Nelonen. 90-luvun lopussa suosituimmat tv-lajit olivat hiihto, yleisurheilu ja jääkiekko. (Pänkäläinen 1998, 18.) Vuoden 2016 lopulla tilanne näyttäisi edelleen samanlaiselta, mutta jalkapallo on nousut varteenotettavaksi lajiksi aiemmin mainittujen rinnalle. Lokakuussa 2016 suosituin yksittäinen urheilulähetyks oli Yle TV2:lla näytetty jalkapallon MM-karsintaottelu Islanti–Suomi. Sen perässä

tulivat hiihdon Suomen Cup sekä Formula 1:n USA:n osakilpailu. Marraskuussa Rukan maailmancupin hiihtolähetys ja yhdistetyn kilpailua katsottiin eniten. Perässä tulivat jääkiekon EHT-turnaus ja ampumahiihdon maailmancupin osakilpailu. (Finnpanel 2016, viitattu 2.2.2017.) Pänkäläinen (1998, 18) kirjoittaa Mika Häkkisen olleen tärkeässä osassa nostamassa Formula 1 -lähetysien suosiota MTV3:lla 90-luvun lopussa. Nykyään kyseisessä sarjassa ajaa kaksi suomalaista, Kimi Räikkönen ja Valtteri Bottas. Lajien suosio televisiossa vaihtelee vuodenaikojen mukaan. Esimerkiksi yleisurheilussa katsojaluvut olivat kesäkuukausina 2016 korkealla Suomessa. Finnpanelin tilastojen mukaan yleisurheilun EM-kisojen lähetystä katsottiin enemmän kuin joka neljäs vuosi pelattavaa jalkapallon EM-finaalia.

2.3 Suoran lähetksen vaatimukset

Erottuva persoona jää todennäköisesti paremmin ihmisten mieliin. Tämä pätee moniin eri tilanteisiin ja niin myös selostamiseen. Jalkapalloselostajan persoona ja ääni jäävät todennäköisesti parhaiten muistiin, koska katsoja tai kuulija ei näe selostajaa missään vaiheessa ottelun aikana. Kujala, Lahti & Tamminen (1999, 82–83) luettelevat eri osa-alueita, joista radiopersonallisuus koostuu. Suurta osaa näistä voi soveltaa myös selostajan persoonallisuuteen, koska kyseessä on yhtä lailla suorassa lähetyksessä puheen avulla tapahtuva työ. Ensimmäisenä he mainitsevat karisman, jolla he tarkoittavat, että juontajalla täytyy olla tyyli ja persoonallisuus, joista huokuu halu olla paras. Toisena ja kolmantena kohtana mainittavat verbaalinen ja non-verbaalinen viestintä sekä tilanteiden hallinta ovat niin ikään selostajalle tärkeitä ominaisuuksia. Kun radiotoimittajan pitää hallita tilanne ja reagoida esimerkiksi studion laitteen rikkoutuessa, täytyy myös selostajan osata reagoida kuvayhteyden katkeamiseen ottelun aikana. Jalkapallo-ottelussa tilanteet voivat vaihtua nopeasti, ja selostajan täytyy pysyä niiden mukana reaaliaikaisesti.

Samoja huomioita tekee myös urheiluselostaja Antero Mertaranta (2012, 92), joka luettelee hyvän selostajan ominaisuuksiksi nopean reagointikyvyn, erinomaisen muistin, spontaaniuden ja taipumuksen innostua erilaisista asioista. Mertaranta painottaa omaleimaisen tyylin löytämistä jo selostusuran alkuvaiheessa.

Radion suorassa lähetyksessä juontajan täytyy Kujalan, Lahden & Tamminsen (1999, 83) mukaan osata hahmottaa dramaturgiaa. He toteavat jännitteen rakentamisen olevan yksi haastavimmista tehtävistä. Saksela (2012, 88–89) tekee saman havainnon kertoessaan kuninkaallisten häiden ja

jalkapallo-ottelun selostamisesta. Kun selostaja rakentaa tarkoituksellisesti yllätyksiä, kerronta saa välittömästi draamallisia piirteitä. Lisäksi Saksela nostaa esiin urheilusta tutut sankarikultit, joissa yksittäiset henkilöt ovat suuren yleisön suosikkeja. Näin ne vahvistavat lähetyksen draaman kaarta. Katsojat odottavat näkevänsä sankareiltaan urotekoja, mutta urheilussa heidän epäonnistumisensa on myös aina mahdollista.

Toisaalta taas Mertaranta (2012, 94–95) ei suunnittele selostuksiansa tarinan draaman kaarta liian tarkasti etukäteen. Hän ei kirjoita paperille valmiiksi minkäänlaisia dramaturgiaan vaikuttavia kielikuvia tai muutakaan sisältöä. Enemmänkin hän panostaa ottelua edeltävään ennakkotyöhön ja antaa sen jälkeen pelin viedä mukanaan. Mertaranta ei sanojensa mukaan ennusta lopputulosta liikaa ottelun aikana.

Saksela (2012, 89) mainitsee nimeltä muutaman urheiluselostajan, joista on sittemmin tullut kansallissankareita. Heistä yksi on Pekka Tiilikainen, joka kuvaili urheiluselostamista Pänkäläisen teoksessa seuraavanlaisesti: ”Selostuksessa on vain pieni murto-osa puhumista. Paljon, paljon enemmän siinä on ajattelemista, näkemistä ja ennen kaikkea pysähtymistä näkemäänsä, tuntemaansa ja kokemaansa.” (Pänkäläinen 1998, 17.) Puhetta ei voi kuitenkaan tuottaa taukoamatta. Sen vuoksi selostajan täytyy osata tunnistaa tilanteita ja ymmärtää, milloin voi pitää kokonaan tauon puhumisesta ja antaa vain televisiokuvan puhua puolestaan. Tätä kutsutaan myös selostamisen rytmittämiseksi. (Saksela 2012, 87–89.)

Tilanteen tunnistaminen vaatii minun kokemuksieni mukaan rohkeutta. Selostaja voi hetkeksi unohtaa sen, minne suuntaan pelaaja syötti joukkuekaverilleen pallon ja kertoa esimerkiksi mielenkiintoisen taustoittavan tarinan pelaajasta tai ottelusta. Se on nimenomaan edellä mainittua tilanteiden tunnistamista ja rytmittämistä, koska väärin ajoitettuna tarina saattaa keskeytyä kriittisellä hetkellä, koska ottelussa tapahtuu jotain, joka täytyy välittömästi selostaa katsojalle tai kuulijalle.

2.4 Yhteiskunta jalkapalloselostusten pohjana

Yhteiskunnassa tapahtuvista asioista syntyvät tarinoita, jotka jäävät elämään ihmisten mieliin. Jalkapallo on kasvanut maailmanlaajuisesti jo niin suureksi lajiksi, että yhteiskunnallisilla asioilla on vaikutusta lajiin ja siihen liittyviin ilmiöihin. Yhtä lailla myös jalkapallo voi auttaa ymmärtämään yhteiskunnallisia asioita paremmin, koska lajin historiaan liittyvät esimerkiksi poliittiset, uskonnolliset ja

taloudelliset seikat. Nykyaikana puhutaan jalkapallon globalisoitumisesta, joka on alkanut vaikuttaa maailman tapahtumiin jo 1990-luvulla. Globalisaation seurauksena jalkapalloon on alkanut virrata yhä enemmän rahaa ja investointeja, mutta sen seuraukset kansojen ja kansallisten talouksien kannalta ei ole ollut niin merkittävä kuin aluksi olisi voinut luulla. Globalisaatio on osittain myös lisännyt jalkapalloon liittyviä lieveilmiöitä, kuten korruptiota ja rikollisuutta. (Foer 2006, 10–12.)

Poliittinen historia on ollut vaikuttamassa esimerkiksi Espanjan jalkapalloliigan suurimpaan otteeluun, El Clásicoon, jossa pelaavat maan menestyneimmät seurat FC Barcelona ja Real Madrid. Esecson, Lupica ja Muthana (2013, viitattu 8.2.2017) kertovat, että 1939 Espanjan diktaattoriksi noussut kenraali Francisco Franco alkoi käyttää pääkaupungin seuraa, Real Madridia, apuvälineenä oman äärioikeistolaisen falangistipuolueen suosion kasvattamiseksi. Heidän mukaansa Franco ei niinkään välittänyt jalkapallosta, mutta lajilla oli iso asema espanjalaisessa kulttuurissa jo 1900-luvun alussa. Franco halusi yhdistää Espanjan kansan, mitä Katalonian itsehallintoalueelta tuleva FC Barcelona ja sen kannattajat vastustivat. Muun muassa katalaanin puhuminen oli kiellettyä Francon ajan Espanjassa. Diktatuurin vaikutukset näkyivät myös muissa itsehallintoalueissa. Foer (2006, 12) kuvailee, että baskit pystyivät ilmaisemaan syntyperäänsä ja kulttuuriperintöään ilman vankilatuomiota ainoastaan Baskimaan seurojen, Athletic Bilbaon ja Real Sociedadin, kotiotteluissa.

Vaikka Espanja on sittemmin demokratisoitunut, Francon ajan tapahtumat elävät edelleen FC Barcelonan ja Real Madridin välisissä jalkapallo-otteluissa ja selostajat saattavat käyttää seurojen historiaa yhtenä tarinankerronnallisena elementtinä selostuksissaan. Schelwitzin (2015, viitattu 8.2.2017) artikkelissa kerrotaan Katalonian säilyttäneen autonomisen asemansa maassa, ja se on järjestänyt myös epävirallisia kansanäänestyksiä itsenäistymisestä. Lisäksi FC Barcelonan stadionilla on nähtävissä Katalonian lippuja, joilla paikalliset tuovat ilmi kulttuuriylpeyttään.

Globalisaatio on ajan saatossa vaikuttanut jalkapalloseurojen varallisuuteen. Näin ollen myös yksittäisten otteluiden merkitys on saattanut muuttua aiemmasta. Mitten (2016, viitattu 14.2.2017) kirjoittaa, että Manchesterin kahden suurimman seuran, Unitedin ja Cityn, paikallisottelu on saanut aivan uuden merkityksen rahavirtojen ja uusien omistajien myötä. Artikkelissa kerrotaan, että Manchester City oli aiemmin tunnettu kilpakumppani Manchester Unitedia pienempänä altavastaajana. Vuonna 2008 seura kuitenkin siirtyi Arabiemiirikuntien öljyteollisuuden avulla rikastuneiden liike miesten omistukseen. Kolme vuotta myöhemmin Manchester City voitti ensimmäisen pokaalinsa Englannissa sitten vuoden 1976.

Manchester United on hallinnut Englannin kenttiä vuosikymmenien aikana. Seuran suurimmat menestyksen vuodet pääsarjassa eli valioliigassa osuivat 1990- ja 2000-luvuille. Ensimmäinen valioliiga-nimellä pelattu kausi oli 1992–1993. Kauden 2012–2013 päätteeksi Manchester United oli voittanut 20 vuoden aikana liigan mestaruuden 13 kertaa. (Premier League 2016, viitattu 14.2.2017.) Enää Manchesterin paikallisottelun selostaja ei voi puhua Citystä altavastaajana, koska se on viime vuosina menestynyt sarjassa. Lovett (2016, viitattu 14.2.2017) kertoo syksyllä 2016 pelatun paikallisottelu Manchester United–Manchester Cityn olleen jalkapallohistorian kallein ottelu. Hän laskee molempien joukkueiden avauskokoontalon pelaajien siirtohinnat yhteen ja toteaa kentällä olevien pelaajien arvoksi yli 670 miljoonaa puntaa. Vaikka Manchester City ei ole enää Unitedia vastaan altavastaaja seuran rikkaiden omistajien vuoksi, voi selostaja ottelun aikana nostaa esiin seuran nousun ja luoda sillä tarinaan dramaturgiaa.

Jalkapallon tarinoiden onneksi globalisaatio ei ole vielä pilannut altavastaajien mahdollisuuksia menestyä rikkaiden joukossa. Tästä osoituksena on kaudella 2015–2016 valioliigan mestaruuden voittanut Leicester City. Kyseisen kauden joukkue nousi jalkapalloa seuraavan maailman puheenaiheeksi yllätysmestaruudellaan. (Premier League 2016, viitattu 14.2.2017.) Tiira (2016, viitattu 14.2.2017) korostaa tapahtuman poikkeuksellisuutta sillä, että Leicester City oli yksi sarjan halvimmista joukkueista. Pelaajien siirtosummien yhteenlaskettu summa oli Tiiran mukaan 41 miljoonaa puntaa, josta hän arvioi avauskokoontalon hinnaksi alle 30 miljoonaa puntaa. Brittiläinen sanomalehti The Guardian (Doyle 2015, viitattu 14.2.2017) arvioi Leicester Cityn jäävän 19. sijalle ennen kautta ja tippuvan valioliigasta sarjatasoa alemmas. Leicesterin tarina oli yksi puhutuimmista aiheista koko kaudella, ja myös selostajat pystyivät käyttämään sitä hyväkseen dramaturgian keinona. Leicesteriä voi verrata Hietalan (2007, 184–185) kuvailemaksi jokamieheksi, jota käytetään populaarikulttuurin sankareiden perustyyppinä. Jokamies tai tavis kasvaa erilaisten koettelemusten myötä tarinan sankariksi. Niiden suosio perustuu Hietalan mukaan siihen, että katsoja tai lukija kykenee samaistumaan niihin. Samalla tavalla selostaja pystyy luomaan Leicesteristä samaistuttavan tarinan, koska seura ei ollut menestynyt ennen mestaruuskauttaan eikä sillä ole ollut samantaisia resursseja kuin valioliigan suuremmilla seuroilla.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Tutkimuskysymykset ja -tavoitteet

Tärkein kysymykseni tutkielmaa tehdessä on, miten jalkapalloselostamisen dramaturgia ja narratio ovat muuttuneet 80-luvun selostuksista 2010-luvulle. Tavoitteenani on selvittää, minkälaisia dramaturgian piirteitä on ilmennyt vanhoissa selostuksissa ja voiko niitä enää kuulla nykyaikana jalkapallo-ottelua katsoessa tai kuunnellessa. Tähän vaikuttavat olennaisesti esimerkiksi kielikuvat ja selostamisen rytmittäminen. Hypoteesini on, että vanhat selostukset saattavat kuulostaa tyyliiltään virallisemmilta. 80-luvun selostuksissa tunne ei todennäköisesti välity samalla tavalla kuin nykyiselostajilla, joista monen persoonaan kuuluu vahva tunteella eläminen. Jännityksen rakentaminen on myös eroava piirre vanhojen ja uusien selostuksien välillä.

Toinen olennainen tutkimuskysymykseni on, miten selostajat hakivat taustatietoa selostuksiinsa aikana ennen internetiä. Miten kokoonpanot saatiin tietoon ja kuinka kattavia tilastoja heillä oli käytössään kyseisistä pelaajista? Entisajan tiedonhaku on hypoteettisesti ajateltuna ollut isossa roolissa myös tarinan dramaturgian kannalta. Mikäli tilastoja ei ole ollut saatavissa, on selostajien täytynyt keskittyä enemmän toisiin asioihin draaman kaarta rakentaessaan. Mahdollisesti yhteiskunnalliset asiat voivat nousta 80-luvulla jopa nykyistä enemmän esiin.

3.2 Dramaturgian ja narratiivisuuden tutkiminen

Käytän jalkapalloselostuksien dramaturgiaa ja narratiivisuutta tutkiessani narratiivista tutkimustapaa. Kyseessä on näin ollen kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimustapa soveltuu hyvin aiheeseeni sen vuoksi, että narratiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, ettei se ole laadullisuudesta huolimatta aina täysin objektiivista. Tutkimustavan taustalla on relativismi, joka tarkoittaa sitä, ettei tapahtumista ole välttämättä yhtä ainoaa oikeaa näkemystä. (Ärje 2010, 20.) Selostajat pyrkivät aina havaitsemaan ja tulkitsemaan otteluiden aikana tapahtuvia tilanteita oman näkemyksensä mukaisesti, mutta yhtä lailla ne jättävät myös tulkintavaraa katsojalle.

Kertomukselle ei ole yhtä oikeaa synonyymiä tai tarkoitusta, mutta Hyvärisen (2006, 5–6 viitattu 19.2.2017) luettelemista määritelmistä rakenteellista määritelmää voi hyödyntää tutkittaessa jalkapallo-ottelun kertomuksia. Rakenteellinen määritelmä käsittää yleensä kaksi tilannetta, jotka tapahtuvat aikaerossa toisistaan.

Filosofi Zenon Vedler erottelee toiminnan erilaisiin tarkastelutapoihin. Kertomusta tulee tarkastella tilan, aktiviteetin eli prosessin, suorituksen ja saavutuksen näkökulmista. Tila kuvaa kertomuksessa tärkeässä roolissa olevien henkilöiden tai subjektien olotilaa, ei konkreettista paikkaa. Prosessi puolestaan tarkoittaa jonkin tekemisen jatkuvuutta, joka ajan myötä muuttuu osaksi tilaa. Suoritus eroaa prosessista siten, että se on aina päätyvä tapahtuma. Kun jokin asia saatetaan loppuun, voi toisen suorituksen tekemisen aloittaa. Viimeisenä mainittu saavutus on lähellä suoritusta, sillä molemmat johtavat johonkin asiaan. Saavutukselle tyypillistä on kuitenkin vahvojen mielikuvien ja ajatusten syntyminen teon seurauksista. (Hyvärinen 2006, 23–24, viitattu 19.2.2017.)

Vedlerin erottelu on sopivan yksinkertainen, mutta kuitenkin toimiva analysoimaan jalkapalloselostusten draaman kaarta. Sen avulla pystyy tutkimaan, miten selostaja tulkitsee esimerkiksi yleisön ja pelaajien olotiloja, rytmittääkö selostaja ottelun kerrontaa enemmän prosessien, suoritusten vai saavutusten kautta ja miten hän hyödyntää näitä kolmea.

Lisämenetelmänä käytän Aslaman (2005, 5–6, viitattu 20.2.2017) esittelemää Mats Ekströmin Journalismin moodit -taulukkoa. Siinä journalismin ilmeneminen on jaettu kolmeen eri moodiin: informaatioon, tarinankerrontaan ja attraktioon. Informaatio on näistä kolmesta kaikkein eniten faktoihin ja uskottavuuteen pyrkivä. Tarinankerronta sen sijaan pyrkii saamaan katsojan tempautumaan mukaan kiinnostavan ja dramaattisen tarinan avulla. Attraktio puolestaan on äärimmäinen viihteellisyyttä kuvastava moodi, jonka tarkoituksena on esittää katsojalle spektaakkeleita ja jopa shokeeraavia teemoja. Näiden moodien avulla pyrin löytämään eriävyyksiä selostuksien dramaturgiasta ja havainnoimaan, onko jalkapalloselostaminen viihteellistynyt vuosien saatossa.

3.3 Aineisto ja sen analysointimenetelmät

Haastattelen tutkielmaani varten neljää jalkapalloselostajaa. Tapio Suominen ja Mikko Innanen ovat alan konkareita, jotka ovat selostaneet jo 80- ja 90-luvulla televisiossa ja radiossa. Näin ollen

he osaavat kertoa paljon ajasta ennen internetiä. Vertailukohdaksi valitsen kaksi nuoremman sukupolven selostajaa, Ville Kuusisen ja Matti Härkösen, jotka ovat opiskelleet alaa erillisen koulutuksen tai opetuksen kautta. (Liite 1, 52.) Heillä on vankka käsitys siitä, miten nykyajan tiedonhaku toimii ja lisäksi he ovat erottuvia persoonia selostamossa. Haastateltavia vertailemalla voi jo muodostaa tietyn näkemyksen selostustyön muuttumisesta 30 vuoden aikana.

Haastateltavien lisäksi tutkin ja analysoin kahta jalkapallo-ottelua ja niiden selostusta. Litteroin selostukset kirjoitettuun muotoon, jonka jälkeen pystyn tekemään vertailevaa tutkimusta niiden välillä. Lisään selostustekstin joukkoon myös huomioita selostajan äänenpainon vaihteluista, rytmittämisestä, puheen nopeudesta ja ottelussa tapahtuvista asioista.

Analysoitaviksi otteluiksi olen valinnut vuonna 1987 pelatun Suomi–Brasilia-jalkapallomaatottelun. Ottelu löytyy selostuksineen Ylen Elävästä arkistosta, ja sen on selostanut Hannu-Pekka Hänninen. Toiseksi otteluksi valitsen Ylen lähettämän vuoden 2017 MM-karsintaottelun Turkki–Suomi, jonka on selostanut Matti Härkönen.

4 SELOSTUKSEN RAKENTUMINEN JA DRAAMAN LUONTI

4.1 Tiedonhankinta selostuksiin ennen internetiä

Internetin mukaantulo on muuttanut journalistien työtä vuosien saatossa. Jalkapalloselostajien nykyaikainen työskentely sisältää paljon internetin selaamista ja taustatyön tekemistä sen avulla. Eri-tyisesti kansainvälisistä huippupelaajista, -joukkueista ja -liigoista puhuttaessa tietoa ja tilastofaktaa on tarjolla niin paljon kuin toimittaja vain jaksaa etsiä. Katsojan henkilökohtaiseen ottelusta ja selostuksesta nauttimiseen vaikuttaa olennaisesti se, miten selostaja rytmittää itse ottelun kerronnallisen puolen ja ennen ottelua tekemät tilastomuistiinpanonsa.

Tapio Suominen kertoo haastattelussa aloittaneensa toimittajanuransa 80-luvun lopussa Jyväskylässä Ylen Radio Keski-Suomessa. Kesätöiden kautta Suominen eteni vakituisen pestiin Yle Urheiluun, jossa hän työskentelee vielä tänäkin päivänä. 90-luvun alussa Ylen Helsingin urheilutoimituksessa työskenteli vielä sen ajan selostajalegendoja, kuten Seppo Kannas ja Juha Jokinen. Pikkuhiljaa Suominen alkoi kuitenkin saada selostusvastuuta myös jalkapallon puolella, ja hän pääsi selostamaan silloista Englannin 1. divisioonaa, joka tunnetaan nykyisin valioliigana. Ylellä oli yhteistyösopimus sarjan kanssa, ja otteluita televisioitiin perinteisesti lauantai-iltapäivisin kello viideltä.

Suominen myöntää, että ennakkotyö selostusta varten oli hyvin erilaista vielä 90-luvun alussa. Toimituksessa oli kausijulkaisuja, joista pystyi tekemään jonkinlaisen pohjatyön, mutta viikoittainen seuraamistyö tehtiin sanomalehtien avulla. Ylen toimitukseen tilattiin joka viikko edellisen viikonvaihteen merkittävimmät sanomalehdet Englannista, esimerkiksi Daily Telegraph, The Times ja The Guardian. Brittilehdet käsittelivät tuohon aikaan jo tarkasti joukkueiden yksittäisiä tilastoja ja pelaajien loukkaantumisia, joiden avulla muun muassa Suominen teki valmisteluja lauantain selostusta varten. Suominen mukaan niin kutsuttu viimeinen silaus tehtiin vasta selostuskopissa. Jokaisen jalkapallolähetykseen kuuluu joukkueiden avauskokoontalon kertominen. Nykyisin ne on helppo hankkia netistä viimeistään tuntia ennen itse ottelua, mutta vielä vajaat 30 vuotta sitten käytäntö oli erilainen, koska kokoonpanoja ei ollut Suomessa saatavilla. Ylen sopimuksen avulla Suominen soitti noin tunti ennen ottelun alkua lankapuhelimella pelipaikkana olleelle stadionille.

Langan toisessa päässä vastasi yleensä vahtimestari tai seuran mediahenkilö, jolta Suominen kysyi kokoonpanot ja kirjoitti ne käsin itselleen ylös. Saksalan (2012, 92) teoksessa myös selostaja Antero Mertaranta kuvailee tiedonhankintaa samoin sanoin kuin Suominenkin. Ennen tunnetuksi tuloa jääkiekkoselostajana Mertaranta selosti valioliigaa Ylellä. Hän painottaakin, että netin tuoma murros on ollut todella suuri.

Mikko Innanen aloitti niin ikään jalkapalloselostajan työt 90-luvun alussa. Hän työskenteli Eurosport-kanavalla, ja selostukset tehtiin Tukholmasta. Innanen muistelee Suomisen tapaan sekä selostamisen että tiedonhaun olleen hyvin erilaista niinä aikoina. Ruotsin kollegoiden kanssa Innanen vaihteli tietoja joukkueista ja pelaajista. Lisäksi toimituksessa oli yksi henkilö, jolle maksettiin taustatöiden tekemisestä.

Ilman nettiä selostuksien valmistelu on ollut huomattavasti hankalampaa vielä 90-luvulla. Erityisesti Suomisen mainitsemassa stadionille soittamisessa on voinut olla omat riskinsä. Jos stadionilta ei olisikaan vastattu, olisi selostaja joutunut aloittamaan työnsä ilman tietoa siitä, ketkä pelaajat ovat kentällä ottelun alkaessa. Nykyään yhden nettisivun kaatuminenkaan ei vaikuttaisi vastaavanlaisessa tilanteessa, koska avauskokoonpanot ovat löydettävissä useiden eri sivustojen kautta.

4.2 Valmistautuminen ja selostuksen rakentuminen

Kun otteluselostus lähestyy, selostajan täytyy alkaa tehdä taustatyötä hyvissä ajoin. Materiaalin koostaminen saatetaan tehdä päivää ennen ottelua, ja selostajat voivat käyttää siihen tunteja. Ennen varsinaista muistilappujen tekemistä jalkapalloselostajalta vaaditaan kuitenkin vankkaa tietopohjaa lajista ja pelaajista.

Jokainen haastattelemani selostaja painotti sitä, että ajat ovat muuttuneet paljon siihen suuntaan, että katsojat tietävät ja ymmärtävät lajista yhä enemmän. Näin ollen myös selostajilta vaaditaan yhä asiantuntevampaa otetta jalkapallosta. Nuoremmat haastattelemani selostajat, Ville Kuusinen ja Matti Härkönen, ovat itsekin pelanneet pitkään lajia ja ymmärsivät jo ennen selostajan uraa siitä lähtökohtaisesti tavallista katsojaa enemmän. Ylen Tapio Suominen puolestaan ei ole pelannut lapsuusvuosien jälkeen jalkapalloa tosissaan, ja hän hankki tietämystä uran alkutaipaleella lukemalla muun muassa lajista kertovaa kirjallisuutta. Suominen korostaa, että selostajan tulee olla perillä lajin taktisista trendeistä ja tavoista, joilla valmentajat peluuttavat joukkueitaan. Kuusisen

mielestä selostajalta ei vaadita niin paljon pelillisten asioiden kommentointia ja tulkintaa, jos selostuskopissa on vieressä myös asiantuntija. Silloin selostajan tulee keskittyä enemmän tunnelman luontiin.

Vaikka selostajat seuraavat kaiken aikaa jalkapallon kehittymistä ja lajin ympärillä olevia puheenaiheita, eivät he voi muistaa kaikkia asioita ulkoa. Näin ollen selostajat keräävät itselleen kaikkein oleellisimmat tilastot ja tiedot, joita he käyttävät selostuksen tukena. Huolellista valmistautumista pidetään selostajien ammattikunnassa tärkeänä osa-alueena. Se on kuitenkin yksilöllistä, mitä tilastoja selostaja valitsee ja mitkä hän kokee hyödyllisiksi, ja tyyli vaihtelee paljon. Tapio Suominen kertoo etsivänsä pelaajista jonkin verran taustatietoa. Vanhoja pelaajasiirtoja hän ei kuitenkaan näe tärkeinä muistaa ulkoa tai sanoa selostuksen aikana. Tilastojen rajaamisessa täytyy pohtia, onko tietty asia poikkeava tai mielenkiintoinen. Esimerkkinä hän nostaa tilaston, jonka mukaan pelaaja on tehnyt edellisellä kaudella 21 maalia, mutta kuluvalle kaudelle vain neljä. Maalien lukumäärä on selkeästi toisistaan poikkeava, ja näin ollen tilastossa on taustalla syvempi merkitys. Suominen pyrkii painamaan ne mieleen, ja hänellä on jokaisen pelaajan kohdalle merkittynä muutama oleellinen taustatieto. Hän kuitenkin painottaa, että pelin alkaessa hänen silmiensä edessä on vain kokoonpanoluettelo, ja taustatiedot ovat vain niin sanottu laskuvarjo, jonka varaan voi heittäytyä, jos itse ottelu antaa siihen mahdollisuuden.

Suomisen Ylen-kollega Matti Härkönen täsmentää näkemystään tilastojen valikoimisesta toteamalla, että niillä kaikilla pitää olla jonkinlainen kiinnekohta pelissä ja mieluiten vielä pelin sisällä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että kun selostaja nostaa tilaston esiin, se tehdään pelin vuoksi eikä tilaston vuoksi. Turhiksi tilastoiksi hän laskee muun muassa erinäiset historiatilastot, joissa kerrotaan, kuinka monta kertaa joukkueet ovat esimerkiksi kohdanneet toisensa ajan saatossa ja kuinka monta kertaa toinen joukkue on voittanut. Ainoa poikkeus hänen mukaansa on, jos toinen joukkue on voittanut vain merkittävästi enemmän keskinäisiä otteluita. Kokemuksen kautta Härkönen tietää nykyään, kuinka paljon hän minimissään tarvitsee tilastoja yhtä ottelua varten.

Tilastojen läpikäyminen ei kokemuksestakaan huolimatta ole aina helppoa. Haastatteleman Mikko Innasen kanssa pitkään MTV:llä ja Canal+-kanavalla pääosin jalkapalloa selostanut Juha Taivainen kyllästyi pänttäämään omasta mielestään maailman turhinta dataa jokaista ottelua varten. Hän koki tekevänsä merkityksetöntä työtä. (Naakka 2016, viitattu 27.3.2017.) Tapio Suominen kertoo muistavansa, että Taivaisella oli tapana käyttää selostuksissaan paljon erilaisia tilastoja. Näistä

mielipiteistä voikin päätellä, että pitkäaikainen työskentely saman lajin parissa voi alkaa kyllästyttää, mutta on myös muistettava, että selostaja päättää itse sen, kuinka paljon tilastoja hän käyttää selostuksen tukena. Tilastot on siis hyvä muistaa pitää sellaisina, että ne palvelevat katsojaa.

Kuten Ville Kuusinen sanoo, jos katsoja haluaa tietää jostain enemmän, hän saa sen selville etsimällä. Kuusisella on haastateltavista selvästi eniten poikkeava tyyli tehdä valmistelut selostukseen. Hän kirjoittaa jokaista ottelua varten kuulakärkikynällä paperille tietyt tilastot, jotka hänellä on käytössään jokaisessa ottelussa. Niihin kuuluvat muun muassa tilanne sarjataulukossa: paljonko joukkueilla on piste-eroa toisiinsa, onko toinen vaarassa pudota sarjasta tai kuinka paljon toisella joukkueella on matkaa Euroopan seurajoukkueturnauspaikkoihin oikeuttaviin sijoituksiin. Lisäksi hän kirjoittaa muistiin joukkueiden yleisimmät ja käytetyimmät lempinimet. Esimerkiksi FC Barcelonaa kutsutaan La Blaugranaksi, joka tarkoittaa joukkueen paidasta tulevaa sinisivänpunaista väritystä. Kuusinen toteaa, että pelin tiimellyksessä lempinimet saattavat unohtua joskus, joten siksi hän kirjoittaa ne kaiken varalta ylös. Lisäksi hänen tyyliinsä kuuluu kirjoittaa valmiiksi paperille viisi tai kuusi virkettä, joilla hän aloittaa lähetyksen. Kuusisen mukaan katsoja pitää saada tempaistua mukaan otteluun heti, jos hän sattuu juuri lähetyksen alussa kääntämään kanavalle ja joukkueet eivät ole entuudestaan niin tuttuja.

Kaikki tehty ennakkotyö on vain pohjamateriaalia, kun itse ottelu alkaa. Tapio Suominen toteaa ytimekkäästi, että peli ja pelin luonne määrittelevät sen, mitä selostaja sanoo katsojille. Hän ei ajattele, että hänen tulisi käyttää kaikki tekemänsä ennakkotyö ja tieto ottelun aikana, vaan ainoastaan tarpeen mukaan. Lähetyksen alkuun kuuluu hänen mukaansa vain muutama perusasia, jotka on hyvä kertoa aina. Tällaisia ovat muun muassa joukkueiden avauskokoontamiset, ottelun merkitys, pelipaikka, ottelun erotuomarit ja seuraamisen arvoiset pelaajat. Ville Kuusinen kuitenkin muistuttaa, että muutamat minuutit ennen alkuvihellystä vaativat niin ikään selostajalta pelisilmää. Jos seurahymni alkaa soida stadionilla ja katsojat pitävät niin kovaa meteliä, että tunnelman voi aistia jo kotisohville, niin silloin hänen mukaansa kannattaa myös vähentää puhetta ja antaa kuvan kertoa katsojalle enemmän.

Haastattelemani selostajat painottavat, ettei selostuksen käsikirjoitusta voi suunnitella etukäteen, koska ainoastaan pelitapahtumat määrittelevät rytmien ja selostuksen sisällön. Ylen Matti Härkönen muistuttaa, että pelin aikana voi tulla vaiheita, jolloin ottelu on esimerkiksi keskeytynyt pidemmäksi aikaa, ja silloin on mahdollisuus täyttää tyhjää kohtaa tarinalla loukkaantuneesta pelaajasta. Katsojan television välityksellä näkemän kuvan täytyy kuitenkin tukea selostajan tarinaa, sillä muuten

tilanteesta voi välittyä outo tunnelma. Härkönen painottaa, että selostaminen on aina reaktiivista, mutta reaktiivisuus pohjautuu siihen, että selostukseen on valmistauduttu hyvin. Viasatin Mikko Innanen on kollegoidensa kanssa samaa mieltä siitä, että hyvä ottelu vie mennessään. Hän myös ajattelee asiaa siltä kannalta, että jos ottelun taso on itsessään heikko, silloin tarinoiden merkitys kasvaa, ja ne voivat tehdä lähetyksestä katsojalle viihdyttävämmän. Suominen kuvailee selostamista jatkuvaksi reagoinniksi. Selostajan täytyy hänen mielestään pystyä kertomaan katsojalle, mitä kentällä tapahtuu, miksi näin tapahtuu ja mihin sillä mahdollisesti pyritään. Samalla selostaja ohjaa katsojaa hellävaraisesti seuraamaan tiettyjä asioita pelissä.

Kaikkien haastattemieni selostajien mukaan peli on koko ajan keskiössä, ja se määrittää sen, mitä selostaja kertoo katsojalle. Nämä kommentit myös vahvistavat entisestään ajatusta siitä, että selostajalla täytyy olla vankka lajitietämys ja ennakkotyöt tehtynä. Selostajan tekemät havainnot kentän tapahtumista ovat hänen subjektiivisia näkemyksiään tilanteiden kulusta ja tapahtumien merkityksestä. Uskon, että useatkin katsojat saattavat kyseenalaistaa selostajan näkemyksiä ottelun aikana, mutta on myös paljon niitä, jotka ovat selostajan kertoman varassa ja saattavat muodostaa mielipiteensä sen pohjalta.

4.3 Tunteet ja persoonat jalkapalloselostuksissa

Jalkapallo herättää tunteita katsojissa ja erityisesti joukkueiden kannattajissa. Haastatteluista saadun käsityksen mukaan peli tempaisee myös selostajat vahvasti mukaan juuri tunteen kautta. Yleisen käsityksen ja journalistin ohjeiden (2014, viitattu 2.4.2017) mukaan toimittajan tulee aina pyrkiä objektiivisuuteen. Selostajan kohdalla se on mahdollista, vaikka tunteet ottaisivat selostuksissa vallan. Kaikki eivät selosta samalla tavalla, ja on tapauskohtaista, kuinka paljon tunteet kuuluvat selostuksesta. Toiset selostajat ovat seesteisempiä kuin toiset.

Tekemissäni haastatteluissa erityisesti Tuomas Virkkusen nimi nousee esille puhuttaessa jalkapallon herättämistä tunteista selostajassa. Virkkunen työskentelee nykyään Mikko Innasen ja Ville Kuusisen tapaan Viasatin televisiokanavalla. Häntä kuvaillaan räiskyväksi selostajaksi, joka antaa tunteiden näkyä. Haastatteluissa esiin nousee useaan kertaan viittaus maaliskuussa 2017 pelattuun jalkapallon Mestarien liigan neljännesvälieräotteluun. FC Barcelona teki ottelussa historialli-

sen nousun etenemällä jatkoon, vaikka se oli jo pahimmillaan 6–1-häviöllä yhteismaaleissa. Virkkusen selostus Barcelonan viime hetkien noususta nousi välittömästi esille sosiaalisessa mediassa, ja se alkoi levitä myös kansainvälisillä uutissivustoilla. (SuomiFutis 2017, viitattu 2.4.2017.)

Tuomas Virkkunen on myös aiemmin urallaan selostanut otteluita lähes poikkeuksellisella tyyllillä. Yksi hänen tunnetuimmista selostuksistaan on vuonna 2009 Urheilukanavalla lähetetty ottelu Atlético de Madrid–Getafe. Kotijoukkue Atlético tunnettiin vielä noina aikoina seurana, joka ei onnistu voittamaan mestaruuksia, ja se oli aina altavastajaan asemassa Espanjan pääkaupungin suurseura Real Madridiin verrattaessa. Seuran imago ja tasapeliin päättymässä ollut ottelu saivat myös selostaja Virkkusen tunteiden valtaan. Hän alkoi viimeisillä minuuteilla kertoa tarinaa televisiossa esitetystä seuran mainoksesta, jossa pieni poika nimeltään Pedro kysyy isältään, miksi he kannattavat Atlético de Madridia. Virkkusen tarina jatkui yli viisi minuuttia, mutta samaan aikaan hän toivoi, ettei Atlético tekisi maalia loppuhetkillä, koska silloin koko tarinalta olisi lähtenyt pohja ja merkitys kyseisessä ottelussa. Jälkeenpäin hän toteaa olleen onnekas, ettei tarina tuhoutunut. Virkkunen sai tarinan aikana puhelimeensa tekstiviestin kanavan äänimieheltä, joka kysyi, mitä ihmettä selostuskopissa oli meneillään. Virkkunen kertoi tarinan loppuun ja samalla myös ottelu päättyi tasapeliin. Pedro-tarina on jäänyt elämään suomalaiseen jalkapalloselostuskulttuuriin, ja sen voi sanoa olevan yksi 2000-luvun tunnetuimmista hetkistä alalla. Youtube-palveluun ladattua videota Pedro-tarinasta on katsottu yhteensä yli 150 000 kertaa. (Laitinen 2017, viitattu 5.4.2017.)

Virkkusen toiminta on samalla esimerkki siitä, ettei 2000-luvun jalkapalloselostaminen Suomessa ole pelkästään tilastojen ja informaation lausumista. Vankalla pohjatyöllä, oikean hetken tunnistamisella ja intohimolla lajia kohtaan on niin ikään iso merkitys selostajan työssä vielä tänäkin päivänä. Tarpeeksi hyvin näin toimiessa on mahdollista jäädä ihmisten mieliin.

Hietala (2007, 53–54) toteaa teoksessaan, että tärkein tunnevaikuttaja televisiossa ja elokuvassa on äänen ja kuvan luoma illuusio katsojalle. Illuusio luo kuvan siitä, että katsoja olisi katsomassaan tapahtumassa läsnä. Kyseessä on subjektiivinen, omakohtainen tunnetila. Näin ollen selostajan luomalla tunteella voi olla merkittävä vaikutus siihen, minkälaisen vaikutuksen jalkapallo-ottelu tekee katsojaan. Pelkkä kuva ei välttämättä riitä luomaan vahvaa tunnetta tapahtumasta, ja Hietala vertaakin sitä matkaesitteen selaamiseksi. Selostajan innostus perustuu niin ikään subjektiiviseen kokemukseen ottelusta, mutta se voi yhtä lailla tarttua katsojaan.

Haastateltavista Mikko Innanen kuitenkin muistuttaa, ettei innostus saa olla väkinäistä. Hänen mukaansa selostajalla täytyy olla tyylitajua; katsojaa ei saa aliarvioida uskomaan, että huono jalkapallo-ottelu olisikin tasoltaan ja viihdyttävyydeltään erinomainen. Myös Tapio Suominen käyttää haastattelussa esimerkkinä Virkkusen selostusta FC Barcelona–PSG -ottelusta. Suominen sanoo, että peli eteni täyttä vauhtia koko ajan loppua kohden, ja se edellytti sitä, että selostaja Virkkunen päästi tunteensa hyvin vahvasti irti viimeiseen sekuntiin asti. Se ei ole Suomisen mukaan kuitenkaan aina mahdollista, sillä yleensä jalkapallo-otteluissa tulee väistämättä hitaampia, niin kutsuttuja suvantovaiheita. Silloin myös selostajan on hyvä antaa katsojalle hieman aikaa ja rauhaa pohtia tapahtumia laskemalla tempoa ja innostusta. Hän vihjaa varomaan koko 90 peliminuutin ajan jatkuvaa innostusta ja melskaamista. Parhaimmillaan sen sijaan selostaja voi Suomisen mielestä saada selostuskopissaan aikaan niin sanotun flow-tilan, jolla hän tarkoittaa sitä, että selostaja on koko ajan hieman pelitapahtumien edellä ja osaa jo hieman aavistaa, mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Silloin kaikki sujuu luonnostaan, ja selostaja voi antaa pelin kuljettaa selostusta eteenpäin.

Haastateltaviin kuuluva Yle Urheilun toimittaja Matti Härkönen on viime vuosien ajan kuulunut Suomen jalkapallomaajoukkueen otteluiden vakioselostajiin. Pohtiessani Suomen otteluiden selostamisen keskeistä eroa seurajoukkueiden vastaaviin tulin siihen tulokseen, että suurimmalla osalla katsojista ja kuuntelijoista on ottelua varten hyvin subjektiivinen, jopa fanittava asenne. Seurajoukkueet voivat myös yhtä lailla olla kannatettuja Suomessa, mutta maajoukkue kerää lähtökohtaisesti paljon enemmän tukijoita taakseen, koska se edustaa niin monen kotimaata ja samalla on osa kansallista identiteettiä. Härkönen kertoo, ettei piilotele tunteitaan selostaessaan Suomen maajoukkueen otteluita. Hän toteaa perään, että Suomi on ainoa maa, jossa hän on kuullut väitteen, ettei selostaja saisi hurrata kotimaansa tekemälle maalille ottelussa.

Tunteet eivät kuitenkaan aina näy innostuksena tai riemastumisena, sillä selostajan omaksi tuntema joukkue saattaa ottelun aikana kohdata takaiskuja. Maajoukkueen otteluita selostaessa selostajan tulee myös pystyä harkitsemaan tarkasti sanojaan kovimmissakin tunneryöpyissä. Härkönen paljastaa, että myös hänen uralleen on sattunut tilanteita, joissa hän on joutunut valitsemaan tarkasti sanansa Suomen otteluissa. Hän ottaa esimerkiksi lokakuussa 2016 pelatun MM-karsintaottelun Islanti–Suomi. Pelin lopussa Islanti teki ratkaisevan maalin tilanteessa, jossa pallo näytti olleen jo Suomen maalivahti Lukas Hradeckyn käsissä, joista Islannin pelaaja kävi sääntöjen vastaisesti potkaisemassa pallon maaliin. Muun muassa Stubin (2016, viitattu 3.4.2017) mainitsee Iltalehden uutisen otsikossa sanat ”oikeusmurha” ja ”karmea tuomarivirhe”. Härkönen sanoo Ylen

(2016, viitattu 3.4.2017) lähetyksessä muun muassa, ettei maalia olisi pitänyt koskaan hyväksyä, ja vaatii tuomarille potkuja.

Haastattelussani hän myöntää, että ottelun loppu oli todella vaikea selostaa. Yksikään sana tai lause, joka hänen päässään muodostui, ei ollut julkaisukelpoinen, vaan hänen täytyi vielä suodattaa ne erikseen selostukseen. Härkösen mukaan se kumpusi myös siitä, että hän vihaa epäoikeudenmukaisuutta tässä maailmassa, ja sen sattuessa Suomen kohdalle siihen tuli vielä lisälataus. Härkönen on kuitenkin urallaan oppinut sen, että tunteen kanssa kannattaa hieman säästellä, eikä hän ole vielä kohdannut tilannetta, joka olisi aiheuttanut sekoamisen selostuskopissa. Hän elää kuitenkin selostuksissaan vahvasti tunteella mukana, ja vaikka jokaista maalia ei tarvitse hehkuttaa, on hyvä muistaa, että jollekin toiselle maali saattoikin merkitä paljon enemmän. Tämä näkökulma korostaakin selostajan subjektiivista tunnetta selostamossa, joka saattaa joskus aiheuttaa katsojissa myös ristiriitaisia tunteita.

Aiheeseen on esitetty toisenlaisiakin näkemyksiä. Boylen (2006, 61) teoksessa on lainattu irlantilaisesta selostajasta Michael O’Hehiristä, joka toteaa, että selostajan täytyy aina pyrkiä ottamaan neutraali tyyli selostukseensa riippumatta siitä, mitä hän tuntee kyseistä maata tai joukkuetta kohtaan. Selostaja ei saisi hänen mukaansa näyttää vahvoja ennakkoluulojaan toista joukkuetta tai pelaajia kohtaan. O’Hehirin toteamus on kuitenkin 20 vuotta vanha, joten ajat ovat muuttuneet 90-luvun puolivälistä paljon. Boyle (2006, 61–62) pohtiikin kirjassaan, pitäisikö urheilulähetysten kanssa työskenteleviä kutsua mieluummin televisiolähetysten tekijöiksi (a sports broadcaster) kuin urheilutoimittajiksi.

Kentällä tapahtuvat asiat perustuvat selostajan subjektiiviseen näkemykseen, ja jo se tekee selostamisen neutraaliudesta häilyvää. Antero Mertaranta toteaa Ylen (2010, viitattu 4.4.2017) haastattelussa, ettei urheiluselostajan tarvitse miellyttää kaikkia. Asianmukainen palaute on hänen mielestään tärkeintä. Haastattelemani Viasatin selostajajääni Ville Kuusinen on samoilla linjoilla Mertarantan kanssa. Kuusinen myöntää, että uran alkuvaiheessa hän luki, mitä ihmiset kirjoittivat hänen selostuksistaan muun muassa FutisForum2-keskustelupalstalla. Hänen mielestään vaikeinta on ymmärtää palautetta puolueellisuudesta tai toisen joukkueen suosimisesta, koska omasta mielestään hän ei ole ollut koskaan puolueellinen selostaessaan. Kuusinen kertoo esimerkin ottelusta, jossa espanjalainen altavastajajoukkue voittaa suurseura FC Barcelonan ja hän kehuu suoritusta huutaen. Kyseessä on silloin klassinen pieni vastaan suuri -asetelma, joka voi herättää tunteita ja riemua myös katsojissa. Täytyy muistaa, että samaan aikaan ottelua voi kuitenkin katsoa moni FC

Barcelonaa kannattava seuraaja, jotka eivät riemastu lopputuloksesta. Silloin tunteiden ottaessa vallan selostaja on helppo kohde syylistää. Ajan saatossa Kuusinen on kuitenkin niin sanotusti kovettunut kritiikille ja osaa ottaa palautteen vastaan oikealla tavalla.

Tunteiden näyttäminen ja intohimo liittyvät vahvasti selostajan persoonaan. Jokainen selostaja on yksilöllinen, ja sen vuoksi myös selostustyyli eroavat usein toisistaan joissain määrin. Kujala, Lahti & Tamminen (1999, 82–83) korostavat radiopersonallisuuden merkitystä radiotoimittajan työssä. Uusi radiotoimittaja omaksuu tapoja toimia työssään kollegoiltaan, ja ajan myötä tekeminen muuttuu yhä enemmän itselleen sopivaksi, jolloin myös radiopersonallisuus kehittyy toimittajan itsensä näköiseksi. Jalkapalloselostajan työ on osittain verrattavissa radiojuontajan työhön, koska katsojalle ja kuuntelijalle tarjotaan pelin ohella vain selostajan ääni. Myös radiossa kaikki kuuntelijan havainnollistamat asiat ovat yhteydessä hänelle kerrotun informaation kanssa. Siksi halusin kysyä haastattelemiltani selostajilta, miten he tuovat selostuksissa esiin persoonaansa ja ovatko he tietoisesti luoneet itselleen selostajapersoonallisuutta.

Konkariselostajista Ylen Tapio Suominen painottaa sitä, että selostajan olisi tärkeää pystyä olemaan oma itsensä. Mikäli selostajalla on jollain tapaa massasta poikkeava persoona, se saa Suomen mukaan kuulua. Hän uskoo, että myös selostustrendit ovat osittain vaikuttaneet siihen, minäkalaisia selostajia vuosien saatossa on nähty. Suominen nostaa esimerkiksi Antero Mertarannan, joka nousi vuonna 1995 koko kansan tietoisuuteen jääkiekkoselostuksiansa vuoksi. Suominen muistelee, että siihen aikaan monet muut selostajat alkoivat suosia Mertarannan tekotapoja, kuten puherytimiä. Hän varoisi viimeiseen asti sitä, että selostaja luo itselleen tarkoituksellisesti jonkinlaisen muotin tai tavan, jota hänen on pakko noudattaa selostuksesta toiseen. Rakennettu imago ei kanna loppuun asti.

Toisena esimerkkinä Suominen puhuu selostamisen kokonaan lopettaneesta Juha Taivaisesta. Suominen muistelee, että Taivaisella oli tapana kertoa paljon tilastoja ja pieniä detaljeja ottelun aikana, mikä ärsytti monia. Jälkeenpäin pitkän selostajan uran päätyttyä Taivainen kertoi Anna-Maija Naakan (2016, viitattu 4.4.2017) kirjoittamassa Iltä-Sanomien jutussa kyllästyneensä turhan datan ja tilastojen kertomiseen lähetyksissä. Verratessani Suomen lausuntoa Taivaisen kommentteihin niistä syntyy paradoksi. Pitkän uran edetessä Taivaiselle oli saattanut muodostua pakonomainen tarve asettaa itsensä Suomen kuvailemaan muottiin, jota hän toteutti, vaikka sitä ei olisikaan vaadittu tai toivottu. Omat muistikuvani Taivaisen selostuksista liittyvät hänen viimeisiin vuosiinsa MTV Sport -kanavalla. Selostuksissa ei mielestäni ollut enää samanlaista intohimoa ja

tunnetta kuin aikanaan Canal+-kanavan lähettämissä otteluissa, joita Taivainen selosti. On siis mahdollista, että Taivaisen itselleen asettama selostajapersoonana tai imago ajoi hänet lopulta kylästäytymiseen.

Haastattelemistani nuorista selostajista sekä Viasatin Ville Kuusinen että Ylen Matti Härkönen kuvailevat selostajapersoonansa kumpuavan heidän läheisestä suhteestaan jalkapalloon. Kuusinen muistelee, että hän on seurannut ja hengittänyt jalkapalloa kauan, ja siitä syystä hän myös innostuu hehkuttamaan hyvin helposti otteluissa tapahtuvia hienoja haltuunottoja, maaleja ja syöttöjä. Kuusinen kuvailee itseään myös siviilissä suoraksi persoonaksi, eikä hän näin ollen selostuskopissaakaan epäröi sanoa mielipiteitä suoraan, mutta se vaatii myös sen, että sanojen takana on seisottava. Matti Härkösen on vaikea arvioida omaa persoonansa tarkasti, mutta hän pyrkii olemaan selostaessa aina oma itsensä. Hän on seurannut lajia kauan ja myös opiskellut sitä valmentamisen kautta, minkä vuoksi hän haluaa selostaessaan nostaa esille myös pelin taktista puolta.

Jokainen haastatteleman selostaja oli yhtä mieltä siitä, että tunteet saavat ja niiden jopa pitää välittyä selostuskopista kotisohvalle. Parhaimmillaan vahva innostus ja tunne voivat luoda katsojalle syyn katsoa käynnissä oleva ottelu loppuun asti. Intohimoonkin pätee silti muutama ohjeistus, jotka liittyvät vahvasti myös selostuksen rytmittämiseen. Ottelun suvantovaiheissa innostusta voi laskea ja vastavuorostaan välittää toisenlaista informaatiota katsojille ja kuuntelijoille. Joskus puolestaan peli vie täysin mennessään sen kovan intensiteetin, dramaattisuuden tai muiden tapahtumien takia. Silloin selostaja voi venyä lähes äärimilleen, mutta jotkut kehottavat jättämään hieman energiaa varastoon. Toiset selostajat ovat räiskyvämpiä persoonia kuin toiset, mutta omaa persoonallisuutta ei haastateltavien mukaan kannata tarkoituksenmukaisesti rakentaa.

Tapio Suomisen esiin nostama Antero Mertaranta on minun havaintojeni mukaan jäänyt viimeisen muutaman vuoden aikana ajoittain selvästi oman imagonsa vangiksi. Viihdyttävyydestä muistamani Mertaranta hallitsee hyvin metaforat, ja hän pystyy käyttämään värikästä kieltä selostuksissaan. Hänen tyyllissään aiemmin hyväksi havaittu persoona on alkanut mielestäni ottaa kuitenkin liian ison roolin itse tärkeimmästä, käynnissä olevasta ottelusta.

4.4 Selostajan rooli ennen, nyt ja tulevaisuudessa

Jo vuosien ajan journalismin huolenaiheena on pidetty niin kutsuttua median murrosta. Suuret ja pienet mediatalot pohtivat ratkaisua siihen, millä ihmiset saataisiin maksamaan journalismista, kun printtilehtien määrä vähenee ja sisältö on enemmässä määrin verkkopainotteista. Television urheilulähetysissä olen huomannut median murroksen näkyvän erityisesti urheiluliigojen televisio-oikeuksien siirtymisessä muutaman suuren toimijan alaisuuteen. Esimerkiksi Euroopan jalkapallo-sarjoista Englannin, Espanjan, Italian sekä Ranskan liigan tv-oikeudet ovat nykyään pohjoismaisen Viastin omistuksessa. Lisäksi kanavalla näytetään Euroopan suurimman seurajalkapallokilpailun, Mestarien liigan, ottelut. (Viasat 2016, viitattu 5.4.2017.) Kotimaisista kanavista muun muassa Yle ja MTV ovat viime vuosina menettäneet urheilulähetysten oikeuksiaan niiden kovan hinnan vuoksi. Myös selostamisessa on vuosien saatossa tapahtunut muutosta, eivätkä suurimmat eroavaisuudet rajoitu pelkästään tyyllisiin seikkoihin, vaan myös selostajan roolissa on havaittavissa muutoksia.

Veltheim (2015, 7) nimeää tutkielmassaan urheiluselostajien neljä eri sukupolvea: 1) tarinoitsijat, kuuluttajat ja kirjoittajat, 2) radion selostajat, 3) television pioneerit sekä 4) urheilutuotteen tekijät. Ensimmäisenä mainittu sukupolvi kuvastaa niin kutsuttuja sinivalkoisia ääniä – selostajia, jotka nousivat aikanaan koko kansan tietoisuuteen ja olivat lähetysten tähtiä. Martti Jukola, Pekka Tiilikainen, Paavo Noponen, Enzo Sevo ja Raimo Häyrinen nostetaan esiin, kun puhutaan suomalaisen urheiluselostamisen legendoista. Antero Mertarannasta povattiin 90-luvulla seuraavaa todellista legendaä edellä mainittujen seuraan. (Pänkäläinen 1998, 17.) Mertaranta onkin alallaan viimeisiä niin kutsuttuja koko kansan sinivalkoisia ääniä, vaikka se rooli onkin hyvin harvinainen 2000-luvun urheiluselostamisessa. Yhä useammin selostajat kuuluvat Velheimin mainitsemaan neljänten kategoriaan, urheilutuotteen tekijöihin. Halusin kysyä haastateltaviltani mielipiteitä selostajan roolin muuttumiseen vuosien saatossa, ja tähän eniten näkökulmaa pystyivät tarjoamaan haastattelemani konkariselostajat.

Ylen Tapio Suominen toteaa haastattelussa, että ainakin aiempaan suomalaiseen selostuskulttuuriin liittyi selostajilla menestyksen ja tunnettavuuden tavoittelu. Hänen mukaansa tällaista trendiä on havaittavissa myös osittain nykyään, kun pelin ja maailmalla tunnettujen pelaajien ohella selostaja haluaa olla lähetyksen suurin tähti. Suomisen mielestä se ei ole pelkästään jalkapalloselostamisessa ilmenevä tyyli, vaan koskee myös muita lajeja. Hän painottaa, että selostajan tulisi olla katsojien nöyrä palvelija.

Myös Suomen Ylen kollega Matti Härkönen puhuu samaan sävyyn kuvaillessaan omaa selostajapersoonansa. Hän ei koe selostaessaan olevansa lähetyksen tähti. Härkösen mielestä tähdet ovat kentällä, ja selostaja on pelaajien ja katsojien välinen linkki. Hän korostaa, että vaikka hän antaa lähetyksissä kaikkensa ja pyrkii tekemään ottelusta katsojalle mahdollisimman mielenkiintoisen, katsojien ei pitäisi puhua ottelun jälkeen ensimmäisenä selostajasta.

Jalkapalloa Viasatille selostava Mikko Innanen näkee selkeän eroavaisuuden nykyajan selostajien ja legendojen välillä. Hän kuvailee entisajan selostajia suuriksi persooniksi, jotka olisivat nauraneet pomoilleen, jos heitä olisi pyydetty otteluselostuksen jälkeen vielä tekemään yksi haastattelu lähetykseen. Innanen näkee jalkapallolähetysten tuotteistumisessa myös huonoja puolia, ja ne liittyvät viime vuosina vähentyneisiin televisioyhtiöiden resursseihin. Hänen mielestään selostajien saama arvostus on tietyllä tavalla laskenut. Varjopuoli on usein se, että joillakin pienemmillä toimijoilla ei ole niin väliä, miten ja kuinka hyvin jalkapallo-otteluita selostetaan, kunhan se vain maksaa vähän. Hän uskoo, että erityisesti nuorten toimittajien kiinnostuneisuus selostamiseen on kasvanut, mutta samalla myös kynnyks selostustyöhön on madaltunut. Pienemmät nettilähetyksiä tarjoavat yhtiöt pyrkivät lähettämään otteluita halvalla, ja se laskee samalla selostajien arvostusta eli näkyy myös palkkioissa. Innanen toivoo ilman syylistämistä, että kanavien johdossa pohdittaisiin vallitsevaa tilannetta. Tilanne on näkynyt myös suurempien firmojen resursseissa, sillä Innasen mukaan nykyään selostajia ei ole varaa lähettää enää tekemään selostuksia ja tunnelmapätkiä ulkomaille samaan tapaan kuin aiemmin 2000-luvulla.

Jalkapalloselostaminen on muuttunut jo nykyaikaan tultaessa paljon, ja on myös odotettavissa, että muutos jatkuu pienin askelin, mikäli on uskominen haastattelemani selostajia. Eniten tällä hetkellä selostajilta odotetaan jatkuvaa kehittymistä ammatissaan. Katsojien ja kuuntelijoiden saatavilla on yhä enemmän ja helpommin erilaista tietoa, joten selostajan tuottaman puheen sisällön täytyy palvella katsojia myös jatkossa. Nuorempaan sukupolveen kuuluva Ylen Matti Härkönen näkee, että nykyään selostajajääniä ja selostustyylejä on jo huomattavasti enemmän kuin 70- tai 80-luvulla. Hän muistuttaa, että selostajien täytyy pitää itsensä ajan tasalla ja valveutuneina lajista. Aikoinaan katsojatkään eivät tienneet niin paljon jalkapallosta kuin nykyään. Härkönen uskoo, että tulevaisuudessa selostuksista tulee sisällöllisesti yhä asiantuntevampia.

Viasatin jalkapalloselostaja Ville Kuusinen on samalla kannalla Härkösen kanssa, mutta huomioi myös sen puolen, että selostajan täytyy tulevaisuudessakin pystyä välittämään tunnetta kotisohville. Hän nostaa esimerkiksi tilanteen, jossa pelaaja tekee maalin Baskimaan paikallisottelussa.

Selostajan pitää pystyä kertomaan katsojille ja kuuntelijoille myös tunnetta käyttäen, miksi maalin tekeminen juuri kyseisessä ottelussa oli merkittävä asia. Tällaista tietoa katsojat eivät pysty hetkessä etsimään esimerkiksi puhelimen avulla. Kuusinen myös uskoo selostajan ja katsojien välisen vuoropuhelun lisääntyvän tulevaisuudessa. Jo nyt jotkut selostajat poimivat sosiaalisen median Twitter-palvelusta katsojien kommentteja ja kysymyksiä lähetykseen, mutta teknologian kehityksessä sekin voi helpottua entisestään.

Kuusinen nostaa esille huolenaiheen, joka liittyy samalla jalkapalloselostajien saamaan kritiikkiin. Hänen mukaansa katsojilta tulee toisinaan palautetta, joissa televisiokanavia pyydetään tarjoamaan mahdollisuutta valita lähetys kokonaan ilman selostusta. Kuusinen on huolestunut kyseisestä suuntauksesta, koska hän itse haluaa olla selostajana sellainen, joka ei ärsytä katsojia ja kuuntelijoita. Hän myös muistelee kesän 2016 jalkapallon EM-kisoja, jotka lähetettiin Ylen kanavilla. Silloin Yle tarjosi katsojille mahdollisuuden katsoa ottelun pelkästään katsomoäänillä. Se on helppo ja edullinen toteutustapa muillekin televisiokanaville, joten Kuusisen mielestä tulisi pohtia keinoja, joilla selostajat pysyisivät tärkeinä lähetyksille.

Tapio Suominen sen sijaan uskoo jalkapalloselostamisen rakenteiden muuttuvan tulevaisuudessa. Suominen mukaan suomalaisessa selostuksessa on ehkä edelleen vallalla liiallisen huutamisen kulttuuri. Hän arvioi suomalaisen jalkapalloselostuskulttuurin olevan noin 20 vuotta vanha, kun taas muissa maissa kulttuurilla on pidemmät perinteet. Suominen vertaa tyyliä italialaiseen, englantilaiseen ja saksalaiseen jalkapalloselostuskulttuuriin, jotka poikkeavat olemalla tyyliältään toteavampia ja analyttisempiä. Hän kertoo, että siellä selostajat saattavat olla puoli minuuttiakin hiljaa, eikä katsojille tarvitse kertoa aina sen pelaajan nimeä, joka saa pallon. Suominen uskoo, että analyttisempi selostustrendi voisi rantautua nuorten selostajien kautta myös Suomeen. Toinen konkari-selostaja, Mikko Innanen, toivoo, että suomalaisen jalkapalloselostamisen pohjakosketus on jo nähty. Pienemmät toimijat tarjoavat selostajille näyttöpaikkoja muun muassa nettilähetysten parissa, joten alalla on hänen mielestään nykyään paljon vetovoimaa. Hänestä on tärkeää, että selostamista pääsee toteuttamaan useissa eri kanavissa, koska selostamaan oppii vain tekemisen kautta.

Olen pannut Tapio Suominen tapaan merkille sen, että jalkapallolähetyksien selostajista suurimmalla osalla on tyylinä innostua helposti ja ajoittain jopa hieman huutaa esimerkiksi hienon suorituksen tai maalin aikana. En näe sitä vääränlaisena trendinä niin kauan kuin kyseessä ei ole väkinäinen tai muita selkeästi kopioiva tyyli selostaa. Mielestäni kaiken keskiössä on peli, ja mikäli

selostaja innostuu aidosti lähetyksen aikana, tunnelma välittyy varmasti myös katsojalle. Sen sijaan jos innostus on teennäistä ja ennakkoon suunniteltua, se alkaa ärsyttää katsojaa hyvin nopeasti. En kuitenkaan näkisi poissuljettuna vaihtoehtona sitä, että nykyistä trendiä seuraisi Suomen esille nostama analyttinen, hieman toteavampi selostustyyli. Innostustrendin taustalla voi olla syy siinä, että nykyisin paljon jalkapallo-otteluita selostavat ja tunnetut selostajat ovat tyyliään sellaisia. Selostaja ei kuitenkaan voi miellyttää kaikkia, joten todennäköisesti aina löytyy niitä katsojia, jotka eivät pidä tyylistä, selosti ottelua sitten kuka tahansa.

Kaikki haastateltavani ovat sitä mieltä, että kehitystä tapahtuu kuitenkin tulevaisuudessa, mutta alan ympärillä on myös huolenaiheita. Ammattikunnan ja lähetysoikeudet omistavien televisiokanavien onkin pohdittava sitä, minkälaiseen suuntaan selostamista halutaan kehittää, jotta ihmiset haluavat jatkossakin kuulla ottelun aikana muutakin kuin katsomoäänet. Tässä olennainen tekijä on myös se, kuinka arvokkaiksi televisioyhtiöt itse kokevat selostajansa ja mitä heille ollaan valmiita maksamaan tulevaisuudessa.

5 OTTELUIDEN TUTKIMINEN JA SELOSTUKSIEN NARRAATION VERTAILU

5.1 Analyysin lähtökohdat

Valitsin analysoitaviksi selostuksiksi kaksi Suomen jalkapallomaajoukkueen ottelua. Ensimmäinen ja samalla vanhempi on 25. toukokuuta 1987 pelattu Suomi–Brasilia-ottelun selostus. Kyseessä oli Helsingin Olympiastadionilla pelattu harjoitusmaaottelu, joka toimi samalla Suomen Palloliiton 80-vuotisjuhlaotteluna. Brasilia kuului 80-luvulla lajin kovimpien maajoukkueiden joukkoon, ja se sijoitui 1986 pelatuissa MM-kisoissa viidenneksi. (Lindfors 2014, viitattu 7.4.2017.) Ottelu lähetettiin Yleisradion kanavalla, ja sen selosti paikan päältä Hannu-Pekka Hänninen, joka jäi eläkkeelle 2016 järjestettyjen Rio de Janeiron kesäolympialaisten jälkeen. Hänninen on uransa aikana saavuttanut niin ikään legendaselostajan maineen, ja hänet on totuttu vuosien saatossa kuulemaan jalkapallo-otteluiden selostajaaänenä. (Holopainen 2016, viitattu 7.4.2017.)

Toiseksi analysoitavaksi selostukseksi valitsin 24. maaliskuuta 2017 pelatun ja Ylellä lähetetyn jalkapallon MM-karsintojen lohko-ottelun Turkki–Suomi. Kyseinen ottelu pelattiin Antalyan kaupungissa, ja stadionilta ottelun selosti Matti Härkönen, jota olen myös haastatellut tutkielmaani varten. Tutkimusaineistoa valitessani yritin pohtia vanhan sekä tuoreen ottelun yhtymäkohtia, jotta selostus olisi mahdollisimman samanlaisissa olosuhteissa tehty. Haasteeksi muodostui se, ettei vanhoja otteluita ole saatavissa ilmaiseksi netistä kovin monta. Joistain otteluista saattaa löytyä radio- tai televisioselostus, mutta kuva puuttuu. Lopulta oli helppo päätyä valitsemaan kyseiset ottelut, koska niiden lähtökohdat olivat lähellä toisiaan. Suomella ei valituissa otteluissa ollut pelillistä panosta kovin paljon: vuoden 1987 Suomi–Brasilia oli harjoitusmaaottelu ja puolestaan 2017 pelattu MM-karsintaottelu oli Suomelle merkityksetön, koska sen mahdollisuudet MM-kisapaikkaan oli jo menetetty. Molemmissa otteluissa joukkueet pääsivät kokeilemaan uusia pelaajia kokoonpanossaan, ja otteluiden panos oli samantyylinen. Lisäksi oli tärkeää löytää ottelut, joissa ei ole kommentaattoria mukana, vaan ainoastaan selostaja, joka selostaa koko 90 peliminuuttia yksin. Kommentaattorin ollessa vieressä myös selostajan rooli hieman muuttuu. Nykyään on harvinaisempaa, että selostuskopissa olisivat sekä selostaja että kommentaattori.

Valintaan vaikuttivat myös selostajat. Hannu-Pekka Hänninen oli Suomi–Brasilia-ottelua ennen ehtinyt työskennellä useamman vuoden Yleisradiolla, ja hän selosti aikanaan paljon jalkapalloa. Samanlaisessa tilanteessa on nykyään Matti Härkönen, joka selostaa lähes jokaisen Suomen maajoukkueen ottelun Ylen kanavilla, ja hänet tunnetaan jo maaoitteluiden vakioselostajana.

Purin aineiston katsomalla ottelut ja tekemällä havaintoja selostuksista. Pilkoin ottelut 5–10 peliminuutin pätkiin, joista kirjoitin muistiinpanot. Lisäksi tein havaintoja siitä, mitä selostajat sanoivat ennen ottelun alkua, hieman ennen taukoa ja ottelun päätyttyä. Yhteensä materiaalia kertyi yhtä ottelua kohden kolmen tekstisivun verran. Varsinaisessa selostuksen dramaturgian ja narratiivisuuden analysoinnissa käytän hyväksi narratiivista tutkimusmenetelmää. Se perustuu laadullisuudeltaan huolimatta subjektiivisiin havaintoihin, aivan kuten jalkapalloselostaminen itsessäänkin.

5.2 Suomi–Brasilia 1987, selostajana Hannu-Pekka Hänninen

Ottelulähetyksen alussa ruutuun ilmestyvät molempien joukkueiden kokoonpanot, ja selostaja käy pelaajat läpi. Kokoonpanoja seuraa pelipaitojen värien kertominen, minkä jälkeen kapteenit kättelevät ja ottelu alkaa olla valmis alkamaan. Selostaja ei pelaajia luettellessaan käy läpi heidän pelinumeroitaan. Kokemuksieni perusteella tyyli pelaajien luuttelemiseen vaihtelee selostajakohtaisesti. Ennen ottelun alkua selostaja ottaa humoristisesti kantaa kentällä juoksevaan toimittajaan, joka hakee vielä viimeiset kommentit Brasilian kapteenilta ennen peliä. Selostaja kertoo hymähdelten, että Brasiliassa tiedotusvälineillä on hieman erilainen tyyli, ja näin itse ottelun tunnelma myös kevenee ennen aloitusvihellystä.

Ottelu alkaa, ja heti ensimmäisen viiden minuutin aikana Suomella on mahdollisuuksia maalintekoon. Suomen saadessa ensimmäisen tekopaikan selostajalla jää edellinen tarina kesken, kun tilanne pääsee yllättämään. Alkuminuuteilta lähtien on havaittavissa, että tyyli on hyvin asiallinen ja toteava. Selostaja kertoo katsojalle tarkasti kunkin pelitilanteen vaiheet; sanat ja kuva seuraavat tarkasti toisiaan. Muutaman minuutin jälkeen selostaja alkaa esitellä vuorotellen pallon saavia brasilialaispelaajia muun muassa heidän pelillisten ominaisuuksiensa ja maajoukkuehistoriansa kautta. Brasilian pelaajat tuntuvat saavan jopa hieman ylistävää arvostusta ensiminuuteista lähtien. Koska brasilialaiset ovat taitavia pelaajia, selostaja kuvailee heidän ”hassuttelevan Suomen pelaajia” ja ”taiteilevan” palloa hallitessaan. Ottelua seuraava katsoja saa sanavalinnoista kuvan siitä, että suomalaiset ovat taidollisesti selvästi vierasjoukkuetta jäljessä. Kameran kuvatessa läheltä

Brasilian vaihtopelaajia selostaja toteaa kuvassa olevan brasilialaisia vaihtopelaajia sen tarkemmin heitä erittelemättä. Alussa ilmenevä journalismin moodi on selkeästi informatiivinen.

Reilun viiden minuutin jälkeen selostaja kertoo Brasilian päävalmentajasta, Carlos Albertosta, joka on tuore nimitys Brasilian maajoukkueeseen. Selostaja jatkaa kertomalla, että brasilialainen maajoukkuejalkapallo on ollut sekaisin ennen käynnissä olevaa Euroopan-kiertuetta. Tarkempaa tietoa katsoja ei kuitenkaan sekavasta tilanteesta saa, ja informaatio jää kuvainnollisesti leijumaan ilmaan. Ensimmäisen kerran selostajan rytmissä on havaittavissa selvää muutosta, kun Suomi saa uuden maalipaikan kulmapotkusta, ja samalla äänenpaino hieman voimistuu.

Pelin taktisen puolen selostaminen on toistaiseksi jäänyt hieman vähiin, mutta selostaja osoittaa olevansa perillä pelillisistä trendeistä sanomalla, että ”Brasilian laitapuolustajat nousevat usein hyökkäämään, kuten monissa joukkueissa tehdään”. Tilannetta seuraa Brasilian pelaajan syöttö keskikentällä, minkä jälkeen selostaja aloittaa uuden esittelyn: ”Raí, numerolla kahdeksan, teki myös Skotlantia vastaan avausmaalin Brasilialle joukkueen voittaessa ottelun.” Esittelyt kuulostavat katsojan korvaan selkeästi ennakkoon kirjoitetuilta, ja ne luetaan mahdollisesti suoraan paperista. Hieman ennen 10. peliminuutin täyttymistä selostaja kertoo asialliseen sävyyn, miten peli on edennyt. Suomella on ollut pari vaaranpaikkaa, ja selostaja kehuu Suomen esitystä pirteäksi.

15 minuutin lähestyessä selostajan kielessä ja sanavalinnoissa alkaa kuulua yhä enemmän väriä. Kerronnan rytmi on tähän asti peliä ollut hyvin suorituksenomaista, missä kuvaillaan tarkasti, kuinka pelaaja syöttää pallon toiselle pelaajalle, minkä jälkeen hän menettää pallon, ja selostus saa pienen tauon ennen uuden tilanteen aloittamista. Nyt rytmi hieman sekoittuu, kun mukaan tulee muun muassa pelaajan ja yleisön kuvailua. Kerrontaa voidaan tarkastella tilan kautta. Pelaajien protestoinnista vähät välittävä tuomari on kuin ”paraskin pokerinaama, joka ei hetkahda huutelusta.” Sambarytmien soidessa ”tunnelma katsomossa on rytmikäs”, ja se ”virittää varmasti tunnelmaan kylmän pohjolan kansaa, joka saa ihailua brasilialaisten taitoja.” Suomi tekee ottelun avausmaalin Ari Hjelmin puskusta, ja selostajan äänen intonaatio nousee juhlivaksi. Hän huutaa Ari Hjelmin lempinimeä, ”Zicoa”, joka sattuu kaiken lisäksi tulemaan entisen Brasilian maajoukkuepelaajan nimestä. Selostuksen journalismi ilmeni alussa selvästi hyvin informatiivisena, mutta se vaihtui ennen maalia ja on ollut jo useamman minuutin ajan tarinankerronnallinen. Seassa on ollut selostuksen kannalta epäloogisiakin kohtia. Esimerkiksi kesken Brasilian tilanteen selostaja kertoi, että joukkueen pelaaja Railla on viisi veljeä. Tarina ei tue selostusta ja pelitapahtumien kulkua kyseisessä kohdassa.

Suomen maalin jälkeen selostaja uskoo, että Brasilia tuskin tulee tyytymään tähän tilanteeseen, vaan hyökkää entistäkin kovemmin Suomen maalia kohti. Brasilia tekee heti seuraavasta tilanteesta maalin, mutta se hylätään paitsiona. Tilanteen uusinta näytetään toisen päätykameran näkövinkkelistä, josta paitsiotilannetta on mahdoton nähdä, mutta selostaja toteaa silti kyseessä olleen selvä paitsio. Informaatiota on kuitenkin vaikea ymmärtää, koska selostajalta ei tule kovin tarkkaa selitystä, miksi tilanne oli paitsio. Kerronta muuttuu yhä enemmän takaisin hyökkäyksien vuoron perään selostamiseen, jolloin kentän tapahtumat ovat suorituksia. Kun pelin tempo ajoittain laskee, selostaja kertoo olosuhteista ja Brasilian aiempien otteluiden tuloksista.

Selostuksesta on kuultavissa jo ottelun alussa ilmennyt vastustajajoukkueen kunnioittaminen. ”Suomi pystyy pitämään palloa, vaikka brasilialaiset esittävät kentällä taituruuksia”, selostaja toteaa, vaikka Suomi johtaakin ottelua. Samalla hän myös korostaa, että Brasilian maalivahti on varmasti yllätynyt siitä, kuinka kovaa ”pohjolan miehet” ovat tulleet kohti maalia. Ottelun jännittävyyttä ja tunnelmaa kuvataan välillä valmentajan kynsien puremisella, mikä on tarinankerronnallinen tyyli ilmaista olotilaa. Puolen tunnin kohdalla selostajalla jää tarina jälleen kesken, kun Suomi luo hyvän maalipaikan. Selostaja on kuitenkin ensimmäistä kertaa hyvin mukana tilanteessa ja pystyy jo äänenpainoa voimistamalla nostamaan jännitystä juuri ennen kuin laukaus lähtee. Sen sijaan seuraavassa tilanteessa intonaatiossa ei tapahdu muutosta, kun brasilialaispuolustajat ovat ongelmissa suomalaisten kanssa omassa päässä, mutta selviävät tilanteesta.

Ensimmäisen puoliajan lähestyessä loppuaan selostaja tekee ensimmäisen taktisen huomion kentältä. ”Brasilialaiset eivät pääse kuitenkaan keskikentältä Suomen puolustusta rikkomaan. Toiseksi melko verkkaista vauhtia brasilialaiset ovat pitäneet”, selostaja pohtii, kun Brasilian syötöt eivät johda hyviin maalipaikkoihin. Brasilia yllättää selostajan ja katsojat vielä loppuhetkillä, kun joukkue tekee maalin Suomen epäonnistuneen sivurajaheiton jälkeen. Selostajan äänenpaino ei juurikaan muutu maalin aikana, ja myös uusinnasta näkyvä tilanne selitetään hyvin asiatyylisesti. Ensimmäinen puoliaika päättyy selkeään kerrontaan, paljonko on pelattu ja mikä on tilanne.

Toinen puoliaika alkaa Suomen päävalmentaja Martti Kuuselan tilan kuvaamisella. Selostaja toteaa, että Kuuselaa varmasti harmittaa ensimmäisen jakson lopussa päästetty maali. Alussa katsotaan myös, ovatko joukkueet tehneet muutoksia kokoonpanoihin toiselle puoliajalle. Pelin käynnistyessä selostaja pui ottelun merkitystä brasilialaisten kannalta ja pohtii samalla, mitä toinen 45-

minuuttinen tuo tullessaan. Otteluselostuksessa on ollut toistaiseksi vähän kuultavissa selkeää tulevaisuuden pohjustusta ja ylipäättään ottelun merkityksen analysointia. Selostamisen rytmi ja kerronta pysyvät samanlaisena kuin avauspuolikkaalla. Pelitapahtumien kuvauksista puuttuu selkeä jatkuvuuden tunne, ja yksittäinen kertomus alkaa toisen joukkueen saadessa pallon ja päättyy, kun joukkue menettää sen. Rytmiä rikkovat ajoittaiset tilan kuvaukset, mutta en usko nykyaikaisen katsojan kokevan selostuksen ymmärtämistä ja käsittelyä kovin haasteellisena. Intonaatio pysyy hyvin vakaana suurimmassa osassa tilanteita, eivätkä kaikki laukaukset maalia kohti aiheuta siinä muutoksia. Brasilia tekee toisen maalinsa, ja kyseessä on hieno yksilösuoritus, mutta se ei saa selostajassa aikaan juurikaan hehkutusta, vaan hän sanoo toteavaan tyyliin, että tällaista on totuttu näkemään.

50 minuutin jälkeen selostaja nappaa kerrontaan selkeästi mukaan yhden uuden osan, kun hän alkaa puhua mahdollisesta uudesta yleisöennätyksestä. Reagoiminen pelitapahtumiin vaihtelee. Välillä selostaja ehtii jo virittää hiukan tunnelmaa hallitsemalla äänenkäyttöään. Toisaalta taas yhtä Suomen maalipaikkaa edeltää pitkä hiljaisuus, ja suomalaispelaaja ehtii laukoa kahdesti kohti Brasilian maalivahtia, ennen kuin selostaja pääsee mukaan tilanteeseen.

Loukkaantumiset aiheuttavat otteluihin niin sanottuja taukoja, jolloin pelikello on käynnissä, mutta peli ei etene, koska loukkaantunutta pelaaja hoidetaan nurmen pinnassa. Näin käy myös toisella puoliajalla. ”Ilmeet kertovat, että loukkaantuneen Carloksen lonkassa on nyt jotain”, selostaja kuvailee loukkaantuneen pelaajan tilaa samaan aikaan, kun kamera kuvaa pelaajan kasvoja. Loukkaantumisesta johtuva pelin seisahtuminen täytetään selostuskopissa varsin harvinaisella tavalla. Palloliiton projektipäällikkö saapuu suoraan lähetykseen kertomaan, että uusi yleisöennätys on syntynyt. Selostaja nostaa jälleen loppuvaiheessa esiin Brasilian jalkapallon sekavan tilanteen, ja tuumii, kuinka pitkään nykyinen päävalmentaja saa jatkaa maajoukkueen valmennuksessa. Vieläkään tarinasta ei käy ilmi syitä Brasilian tilanteeseen, joten katsojalta jää tärkeää informaatiota saamatta.

Päätöskymmenminuuttisella tapahtuu tähän asti selkein muutos rytmissä: intonaatio nousee yhä useammin ja pelitapahtumien yhteyteen nostetaan tarinankerronnallisia elementtejä. Selostaja tekee myös taktisen havainnon huomatessaan, ettei Suomi pysty syöttelemällä pääsemään Brasilian puolustusalueelle, vaan se joutuu pelaamaan pallon korkeana suoraan keskikentän yli alueelle. Suomi tekee yllättävän maalin vielä lopussa, jolla se kaventaa tilanteeksi 2–3. Selostaja intoutuu

nostamaan äänenpainoaan maalin uusintaan asti, jonka kohdalla hehkutus vähenee. Ottelu päättyy, ja aihe kääntyy 80-vuotiaaseen Palloliittoon historiamuisteloiden kautta. ”Tässä työnäyte, josta on hyvä jatkaa edelleen seuraaville vuosikymmenille. Samba on päättynyt, ja Brasilia voitti 3–2. Näihin kuviin ja kuulemiin”, selostaja päättää.

5.3 Turkki–Suomi 2017, selostajana Matti Härkönen

”Suomen Yleisradio, Antalyan jalkapallostadion, Suomi–Turkki. Oikein hyvää perjantai-iltaa”, selostaja aloittaa kuvan siirtyessä studiosta stadionille. Jopa hieman viralliselta kuulostava aloitus on erilainen, mihin moni on saattanut tottua, ja siksi se on myös kiinnostava. Heti alkuun selostaja käy läpi syitä, miksi Suomen edellisen päävalmentajan pesti tuli päätökseen ja mitä on nyt odotettavissa. Kielikuvaa käyttäen selostaja toteaa rusinoiden loppuneen ex-päävalmentaja Backen piknikkorista. Samalla selostaja kertoo yksityiskohtaisia tietoja peliarenasta. Lisäksi hän osoittaa olevansa yhteiskunnallisista asioista perillä kertomalla, että Antalya on poliittisesti maltillisempaa aluetta kuin Turkin pääkaupunki Istanbul, ja siksi ottelu pelataan Antalyassa. Selostaja olettaa katsojan tietävän Turkin tilanteesta edes jonkin verran, jotta tarina on ymmärrettävissä. Avauskokoonpanojen näkyessä ruudussa selostaja nostaa esiin vain muutaman avainpelaajan ja kertoo myös ryhmitykset, joilla joukkueet lähtevät ottelua pelaamaan. Lisäksi hän kertoo pari uutista, joiden mukaan Turkin tähtipelaajat olisivat vaihtamassa seurajoukkuetta kuluvan kauden jälkeen.

Ottelun käynnistyessä selostaja ottaa heti kantaa siihen, miten joukkueet ryhmittyvät kentälle ja mitä siitä voisi mahdollisesti seurata. ”Tiiviiltä näyttää Suomen ryhmitys. Hirveästi muodon sisälle ei ole tilaa pelata, eikä Suomi vajoa kovin alas. Selkeästi erilainen prässitaso kuin Backen alaisuudessa”, selostaja huomauttaa. Selostajan rytmi ja tyyli on heti alussa innostava ja odotuksia luova. Selostus kääntyy pelitilanteesta nopeasti joukkueiden sijoituksiin MM-karsintalohkossa. Turkille kyseessä on selostajan mukaan lähes pakkovoitto.

Suomi saa heti alussa hyvän tilanteen, kun Perparim Hetemaj pääsee laukomaan, mutta veto suuntautuu yli maalin. Saman tien selostajalla on kertomus valmiina siitä, kuinka Suomen pelaaja oli vitsikkäästi todennut ennen ottelua, ettei Hetemaj tee maalia Turkia vastaan. Journalismin moodeissa tarkasteltuna informatiivinen moodi kääntyi siis hyvin nopeasti tarinankerrontaan.

Selostajan tyyliin kuuluu käyttää adjektiiveja kuvaillessaan kenttätapahtumia. Yksi esimerkki näistä on muun muassa ”taidokas syöttö.” Joukkueiden pelitapa ja pelaajien liikkeet nousevat jälleen esille, kun nyt Turkin tähtipelaaja Arda Turan liikkuu laajalla alueella pelin aikana, ja perään tulee muistutus hänen maalintekotaidoistaan. Turkki saa ensimmäisen kunnan vaaranpaikkansa. Selostaja on hyvin mukana tilanteessa, kun keskityspallo lähtee laidalta ja pomppii aina Tosunille, joka viimeistelee maalin. Sen sijaan, että selostaja alkaisi käydä uudestaan läpi maaliin johtanutta tilannetta, hän pohtiikin tapaa, jolla maali lopulta syntyi isommassa kuvassa. ”Se on se keskitys, murheenkryyni, joka on ollut ties kuinka kauan Suomella. Ei vain voi näin vapaasti Turkin pelaaja tehdä”, hän toteaa nostoen äänenpainoa jopa dramaattiseen sävyyn ja jatkaa: ”puolenkuuntähdet siirtyvät johtoon.” Selostaja taustoittaa vielä jälkikäteen, että ex-päävalmentaja yritti jo saada puolustusta paremmaksi, mutta sama kaava toistuu jälleen, ja vastustajat tietävät, miten Suomelle tehdään maaleja.

Maalin jälkeen tempo rauhoittuu, ja myös selostuksesta tulee tarkkailevampaa. Tässä välissä selostajalla on myös aikaa tehdä tilallisia havaintoja, ja hän kuvaa stadionilla olevaa tunnelmaa yllättävän rauhalliseksi. Turkki saa kulmapotkun, ja selostaja spekuloi jo valmiiksi, että kulmapotkua antava pelaaja on hyvä erikoistilanteissa. Intonaatio nousee jälleen, kun Tosun puskee Turkin 2–0-johtoon. Selostaja pyrkii kuvaamaan suomalaisten tunnelmaa toteamalla, että ”paljon murheellisemmin ottelu ei olisi voinut enää alkaa”. Kyseinen ilmaus on jo vahva, ja sillä pyritään herättämään tunteita Suomea kannattavien keskuudessa. Voidaan puhua jo kertomuksen tarkastelutavan mukaisesti saavutuksesta, koska ottelua katsovalle henkilölle herää varmasti jo ajatuksia näin aikaisesta 2–0-tappioasemasta.

Ottelun asetelmat vain vahvistuvat, kun selostajan mukaan Suomella on suuria vaikeuksia päästä peliin mukaan Turkin hallitessa peliä. Hetken päästä selostaja yrittää vuorostaan keventää tunnelmaa toteamalla, että Suomen lisäksi Turkin maalintekijä Tosun on onnistunut iskemään kaksi maalia myös Ruotsia vastaan. Tällä viittauksella haetaan perinteistä Suomi–Ruotsi-asetelmaa, johon kuuluu erityisesti urheilun parissa ajoittain näkyvä kilpakumppanille naureskelu. ”Se on niin laiha lohtu, että omat käsivartenikin ovat jopa paksummat”, selostaja jatkaa heti perään ja näin onnistuu kääntämään Suomen surullisen alun hieman viihteellisempään suuntaan, josta myös ironia välittyy vahvasti läpi.

Suomalaisten saadessa pallon selostaja tarttuu pelaajien tarinoihin omaperäisellä tyyllillä. Sakari Mattilasta hän ei mainitse niinkään viime aikaisia pelillisiä esityksiä, vaan kertoo Mattilan vastaavan

maajoukkueen pukukopin musiikkivalinnoista. Tieto olisi muuten täysin irrallinen, ellei selostaja jatkaisi sitä nerokkaalla kielikuvalla: ”Nyt Suomi tarvitsee musiikkivastaava Mattilan sulosointuja kentälläkin.” Kentän tapahtumat jäävät jälleen hieman taka-alalle, kun vuorossa on pohdintaa Turkin tilanteesta. ”Turkki on pelannut paljon kotiotteluita muuallakin kuin Antalyassa. Yksi iso syy on se, että Istanbulin suurseurojen kannattajat eivät ole Turkin nykyhallituksen suurimpia kannattajia. – – Muutenkin istanbulilaisseurojen pelaajien ja kannattajien välillä on kitkaa, ja jos pelaat väärässä seurassa, niin buuauksia tulee”, selostaja taustoittaa. Näin katsoja saa tarinankerronnan kautta laajemman kuvan siitä, mitä Turkissa tapahtuu.

Koko ajan huomionarvoista on se, että selostuksen rytmi vaihtelee pelin virtauksen mukaan. Suivantovaiheissa selostus on hyvin informatiivista ja suorituksina tapahtuvaa: hyökkäys alkaa ja päättyy, ja sen jälkeen vuorossa on yleensä tilaa kuvastava kertomus. Pelin intensiteetin kasvaessa myös rytmi vaihtuu suorituksesta prosessiksi. Tällöin selostukseen muodostuu jatkuvuutta, ja katsoja saadaan innostumaan, kun hyökkäystä seuraakin saman tien selostuksen muodossa jatkuva vaarallinen vastahyökkäys. Katsoja ymmärtää silloin, että peli on viihdyttävää, kun tilanteet vaihtelevat nopeasti ja virtaus kulkee päästä päähän.

Selostajan tarinat ovat viihdyttäviä, ja kielikuvat värittävät kertomuksia. Kameran kääntyessä kohti Suomen päävalmentaja Markku ”Rive” Kanervaa selostaja painottaa, että jotain pitäisi ”Riven” keksiä. ”Tämä ei ole ollut ihan sellainen rivelution, jota kannattajat toivoivat”, selostaja huomauttaa viitaten muutokseen.

Avauspuoliskon lopun lähestyessä selostaja kertoo pariin otteeseen tilanteen ja sen, paljonko otelua on pelattu, kuitenkin tarttumatta siihen sen enempää. Kielikuvat eivät rajoitu pelkästään kentän ulkopuolisiin tarinoihin, vaan selostaja hyödyntää niitä myös kentätapahtumia elävöittäessään. ”Turkkilaispelaaja oli ahdistettuna kuin Turkin vapaa lehdistö”, hän sutkauttaa hiljentyen samalla kokonaan muutaman sekunnin ajaksi. Viittaus on nerokas, sillä pelitapahtumien lisäksi siihen on kätkeytynä satiiria, joka puolestaan osoittaa sen, kuinka paljon taustatyötä selostaja on tehnyt ja kuinka paljon hän seuraa maailman tapahtumia. Kertomusta voi tarkastella jälleen saavutuksen kautta, koska yhdestä suorituksesta selostaja pyrki luomaan vahvan mielikuvan katsojalle. Journalismin moodina se onkin hieman vaikeammin arvioitava, koska vertaus sisälsi sekä informaatiota, tarinankerrontaa että attraktiota. Viimeisin ilmeni siten, että selostaja osittain halusi tehdä satiirisen vitsin. Samalla vertaus kuitenkin sisältää tietoa Turkin tilanteesta maana ja kulttuurina, mutta siinä on myös dramaattisuutta mukana, mikä antaa sille tarinankerronnan elementtejä.

Ensimmäisen puoliajan lopussa Suomi saa vielä paikan kavennusmaaliin. Selostuksen intonaatio nousee jo laidalta lähtevän keskityksen aikana, ja pallo jää pomppimaan rangaistusalueelle. Teemu Pukki tiputtaa alaspäin Perparim Hetemaj'lle. Selostaja pysyy koko ajan mukana ja suorastaan huutaa, kun pallo osuu Hetemaj'n laukomana ylärimaan. Uusinnan pyöriessä ruudussa selostaja antaa vielä tarkan kuvauksen tilanteen eri vaiheista. Ottelun avauspuoliaika päättyy, ja maalintekijöiden sekä tilanteen kerronnan jälkeen lähetys siirtyy tauon ajaksi studioon.

Suomi on jo hyvissä ajoin kentällä odottelemassa toisen puoliajan alkua, ja tästä selostaja päätelee, ettei joukkue ole jäänyt liikaa vatvomaan tilannetta pukukoppiin. Heti toisen puoliajan alussa kerrataan molempien joukkueiden kokoonpanot. Jälleen toistuu sama rytmi kuin ensimmäiselläkin jaksolla. Kun Suomelle näyttää syntyvän maalipaikka, äänenpaino nousee ja intonaatio kiihtyy, mutta samalla myös laskee yhtä nopeasti, kun tilanne päättyy Turkin hyväksi.

Pelin edetessä selostaja ottaa jälleen paljon kiinni taktisiin seikkoihin ja selittää, miksi Suomella on nyt kentällä tilaa liikuttaa palloa. Tässä kohdassa alkaa tulla myös paljon sellaista informaatiota, jota ei ole havaittavissa televisiolähetyksestä. Paikan päällä oleva selostaja hyödyntää mahdollisuuden kertoa, milloin kukin Suomen vaihtopelaaja lähtee tekemään lämmittelyjä kentän laidalla. Se on sellaista tilan kuvaamista, jota edes tarkin katsoja ei voi näistä kamerakulmista havaita tapahtuvan. 60. peliminuutin kohdalla alkaa selkeästi haastavin vaihe ottelusta. Turkki puolustaa hyvin ja antaa Suomen pitää pallon, mutta suomalaiset eivät puolestaan pääse etenemään kunnon maalipaikoille, joten peli tuntuu seisahduneelta. Selostaja pyrkii täyttämään suvantovaihetta muun muassa kertomalla ja arvioimalla Suomen mahdollisista pelaajavaihtoista, Turkin maalipaikkojen vähyttä ja suomalaispelaajien suorituksia ottelussa.

Turkkilaispelaaja Emre Morista löytyy myös tarina, jonka selostaja kertoo pelaajan tullessa kentälle. Journalistisesti tarkasteltuna ensimmäinen todellinen attraktioon yltävä kohta tulee 70. minuutin jälkeen. Tuomari pyytää Turkkiä antamaan palloa Suomelle reilun pelin hengessä edellisen tilanteen vuoksi, mutta Turkki jatkaakin suoraan itse peliä. Tähän selostaja toteaa kovasti naureskellen: ”Turkki näyttää, että täällähän ei noin toimita. Reilu peli ja Turkki on epäyhtälö futiksessa.” Hänen viihteellinen kommenttinsa ylittää ylittämään attraktion rajan ja herättää varmasti samalla paljon tunteita myös katsojissa. Hyvä esimerkki selostajan ennakoititaidoista kuullaan hetkeä myöhemmin. Turkin päävalmentaja ja kotiyleisö kävivät lämpöisenä, kun pallo ylitti heidän mielestään sivurajan, mutta tuomari oli eri mieltä. Heti seuraavassa tilanteessa turkkilaispelaaja pelaa palloa niukasti rajojen ulkopuolella, ja Suomi saa rajaheiton. ”Nyt kotiyleisö muuten protestoi vieläkin kovempaa”,

selostaja heittää nopeasti ja saman tien lauseen päättymisen jälkeen stadionilla alkaa vihellyskonsertti.

Viimeisen kymmenminuuttisen dramaattisin tilanne nähdään Turkin päädyssä. Suomi pääsee vastahyökkäykseen, ja Eero Markkasella on tilaisuus syöttää kahdelle kanssapelaajalle Turkin maalin läheisyydessä. Syöttö epäonnistuu pahasti ja pallo menee päätyrajasta yli, jolloin selostaja huudahtaa dramaattisesti ”voi, voi, voi, voi”. Tarinankerronnallinen huudahdus viittaa tilanteessa epätoivoon, eikä syöttöä tarvitse sen tarkemmin selostaa auki, koska ottelua katsovat näkivät niin selkeästi, mitä juuri tapahtui. Ottelu päättyy Turkin 2–0-voittoon. Päätösvihellyksen jälkeen seuraa vielä harvinainen tapahtuma, kun kentälle ryntää useita ihmisiä, heidän joukossaan myös nuoria lapsia. Selostaja ihmettelee järjestysmiesten toimintaa, mutta kääntää nopeasti aiheen Turkin tärkeään voittoon. ”Jos aikanaan nähtiin Istanbulin ihme, niin tämä oli Antalyan alistus. Parhaansa suomalaiset varmasti yrittivät, mutta maalipaikat jäivät hyvin vähiin”, selostaja tokaisee loppuun kiteyttäen samalla ottelun draaman kaaren.

5.4 Vertailu ja tulokset

Kaikkein selkein ero analysoimillani vanhalla ja nykyaikaisella selostuksella on niiden selostajien käyttämä intonaatio. Vaikka katsoja ei keskittyisi kuuntelemaan, mitä selostaja sanoo ja tarkoittaa, hän pystyy silti havaitsemaan erot selostajien intonaatioiden välillä. Vuoden 1987 Suomi–Brasilia-ottelun selostanut Hannu-Pekka Hänninen (tästä eteenpäin Hänninen) puhuu ajoittain pitkiäkin jaksuja vaihtelematta suuresti puheen intonaatiota. Sen sijaan Turkki–Suomi-ottelun selostaneen Matti Härkösen (tästä eteenpäin Härkönen) äänessä on väriä ja erilaisia intonaation vaihteluita. Tätä tarkastellessa on huomioitava, että eri selostajilla on erilaisia tyylejä käyttäen ääntään hyödyksi työssään. Henkilökohtaiseen kokemukseni mukaan katsojalla saattaa kuitenkin olla suurempi todennäköisyys viihtyä ottelun parissa, jos selostajan intonaatio vaihtelee.

Härkösen selostuksessa intonaation nousut ja laskut voi huomata selkeimmin maalintekotilanteiden aikaan. Kiihtyvällä puheella ja äänenpainon korottamisella hän luo jännitystä kuvassa näkyvään tilanteeseen, jolloin katsoja osaa odottaa jotain tapahtuvan seuraavaksi. Ratkaisevan laukauksen, syötön tai puskun jälkeen selostaja muuttaa intonaatiotaan seurausten mukaan. Härkösen äänessä huomaa selkeän laskun, jos pallo lentää yli maalin, mutta ylärimaan osuessa se vain voimistuu entisestään. Myös Hänninen käyttää intonaatiota hyväksi, ja kaikkein selkeimmin sen

huomaa maaleissa, jossa intonaatio muuttuu hyvinkin selkeästi niin kutsutusta perustilanteen selostamisesta maalin hehkuttamiseen. Tätä tapahtuu kuitenkin selkeästi vähemmän kuin Härkösen selostuksessa.

Asiaa tarkastellessa on myös huomioitava se, että peli itsessään voi määrittää paljon sitä, kuinka paljon puheen intonaatio vaihtelee. Tapahtumarikas ottelu korottaa yleensä enemmän myös äänenpainoa innostuvammaksi, kun taas hidastempoista ottelua on vaikea saada jännittävämmäksi kuin se todellisuudessa onkaan. Härkösen intonaation vaihtelu on myös monipuolisempaa kuin Hännisellä. Suomen heikon laukauksen tai syötön jälkeen tyyli on harmitteleva, kun taas hyvässä suorituksessa sävy on kehuva ja innostava. Hänninen ei puolestaan selosta harmittelevalla tyyllillä, vaan intonaatio nousee selkeimmin Suomen maalitilanteiden aikaan.

Intonaatio on osaltaan yhteydessä selostajan reagointiin. Härkönen kuvaili haastattelussani selostustyötä reaktiiviseksi, joka tarkoittaa sitä, että kenttätapahtumia pitää osata ymmärtää ja niihin tulee reagoida nopeasti. Kun selostaja osaa reagoida esimerkiksi hyökkäyksiin, hän pystyy korottamaan äänenpainoaan ja luomaan tilanteesta myös selostuksessa jännittävän. Härkösen selostamisessa reagoiminen korostuu, ja tyylistä huomaa, että hän osaa käyttää pelisilmää sen kanssa, milloin kannattaa selostaa pelitapahtumia ja milloin uppoutua taustatarinoihin.

Reagoimisella tarkoitetaan pelitapahtumien lisäksi kaiken muunkin havainnointia siitä, mitä katsoja ei televisiokuvan perusteella välttämättä näe. Härkönen esimerkiksi kertoo, ketkä Suomen vaihtopelaajista ovat ottamassa lämpöä kentän laidalla. Havainnot kuvan ulkopuolelta antavat katsojalle lisäinformaatiota, josta pystyy myös muodostamaan näkemyksiä ja pohtimaan jo tapahtumien seurauksia. Härkönen myös huomaa turkkilaisyleisön tekemän ”HU!”-kannatushuudon, joka on jalkapallon seuraajille tuttu kesän 2016 EM-kisoista. Silloin Islannin kannattajat käyttivät samaa huutoa ottelun aikana. Hänninen reagoi myös Härkösen tapaan kuvan ulkopuolella tapahtuviin asioihin. Hän esimerkiksi kertoo useampaan otteeseen katsomossa tunnelmaa luovasta sambaryhmästä. Pelitapahtumiin reagointi ei kuitenkaan ole yhtä sujuvaa Hännisellä kuin Härkösellä. Hännisellä jää useaan kertaan ottelussa hänen kertomansa juttu kesken, kun hän siirtyy selostamaan nopeasti syntynyttä maalitilannetta. Yllättäviä tilanteita voi tulla jalkapallo-ottelussa aina, mutta näiden kahden selostajan välillä on havaittavissa eroa siinä, miten he ennakoivat pelin virtausta ja kentän tapahtumia. Nykyselostajilla reagointi saattaa olla parempaa heidän lajitaustansa tai paremman peliymmärryksen vuoksi.

Pohdin ja analysoin selostuksen rytmiä nimenomaan hyödyntäen kertomuksen toiminnan tarkastelutapoja. 1980-luvun ja 2010-luvun selostuksen välillä löytyi selkeitä rytmillisiä eroja. Hännisen Suomi–Brasilia-selostuksessa rytmi noudattaa hyvin pitkälti samanlaista kaavaa läpi 90 peliminuutin. Hännisen selostaessa pelitapahtumia kerronnan ja toiminnan tyyli on suoritusmaista. Virkkeet alkavat selvästi, kun toinen joukkue saa pallon, ja yhtäjaksoinen selostus päättyy silloin, kun joukkue menettää pallon. Suoritusten vastapainoksi selostaja tekee havaintoja ja taustatietoja muun muassa pelaajien ominaisuuksista, tämän hetkisestä säätilasta sekä Suomen peliesityksestä. Tätä kutsutaan toiminnan tarkastelutapana tilan kuvaamiseksi. Katsojalle halutaan tilalla antaa syvempi näkemys itse ottelusta, koska stadionilla vallitsevia olosuhteita sekä katsojien ja pelaajien tunteuksia ei aina pysty havaitsemaan pelkän televisiolähettyksen välityksellä.

Parhaiten tilan kuvailut toteutuvat Hännisen selostuksessa hänen kertoessaan tuomarin ja valmentajien reaktioista. Brasilian maajoukkuevalmentaja Carlos Alberto on välillä jännittynyt, kun taas Suomen päävalmentaja Martti Kuusela on harmistunut brasilialaisten tekemästä maalista. Selostuksen rytmi kulkee kuitenkin hyvin vahvasti näiden kahden tavan varassa. Rytmii ei vaihtelee suuresti esimerkiksi sen mukaan, kuinka vauhdikasta peli kentällä on.

Sen sijaan Härkösen selostuksen dramaturgiaa voi tarkastella kaikkien tapojen kautta. Mukana on informatiivista ja selkeää suoritukseen perustuvaa selostamista. Tempon kasvaessa myös selostuksen luonne muuttuu jatkuvaksi, eli suoritusten sijaan puhutaan prosessista. Härkösen tyyli ei ole yhtä toteava, vaikka sitäkin ilmenee välillä pelin niin kutsuissa suvantovaiheissa. Jatkuvuus luo eloa tilanteisiin ja tempaa katsojan paremmin mukaansa. Härkösen selostuksesta on myös löydetävissä saavutus-elementtejä. Niiden tarkoituksena on luoda mielikuvia katsojille. Härkösen käyttääkin muutamaan otteeseen taitavasti kielikuvia sekä kertoo taustatarinoita, jotka voidaan toiminnan tarkastelussa luokitella saavutuksiin. Rytmisissä huomionarvoista on myös puhetyyli, joka on selvästi vapaamuotoisempaa nykyajan selostuksessa kuin 80-luvun vastaavassa. Hännisen selostus on ajoittain jopa kirjakielimäistä, kun taas Härkösellä selostus on puhekielistä. Kielenkäyttö muuttuu jatkuvasti vuosien saatossa, ja oli oletettavaa, että puhetyyli on 80-luvun selostamistyössä ollut virallisempaa.

Yhteiskunnallisesti merkittävät asiat nousevat esiin Härkösen selostuksesta. Hän puhuu esimerkiksi Istanbulissa vallitsevasta sekavasta tilanteesta sekä kielikuvien kautta turkkilaisten toimittajien ahdistelusta. Vastaavanlaisia yhteiskunnallisia viittauksia ei ole havaittavissa Hännisen selostuk-

sesta, mikä viittaa siihen, että globalisaatio on vaikuttanut nykyjalkapalloon vuosien saatossa. Jalkapallo on yhä enemmän yhteydessä yhteiskunnallisesti merkittävien asioiden kanssa, kun 80-luvulla urheilu saattoi olla enemmän irrallaan kyseisistä teemoista – tai ainakin niistä puhuttiin vähemmän samassa yhteydessä. Selostajien työn voi todeta hankaloituneen, kun taustatietojen ja faktojen ymmärtämiseen ei riitä pelkästään ymmärrys jalkapallosta, vaan asioita pitää pystyä näkemään ja ymmärtämään isommissa kokonaisuuksissa.

Selostajien sanavalinnat ovat myös heidän ajalleen ominaisia. Hänninen käyttää sanaa ”pistopallo” puhuessaan pitkästä korkeana lähtevästä syötöstä ylöspäin. Härkösen termistöön sen sijaan kuuluvat sanat ”ristipallo” ja ”pystysyöttö”, jotka ovat nykyaikaisia ilmaisuja Hännisen termistä. Lisäksi Hänninen käyttää sanaa ”pääpusku”, kun suomalaispelaaja tekee maalin päällään. Nykkytermistössä katsojien oletetaan ymmärtävän sanan ”pusku” merkitys ilman, että ruumiinosaa tarvitsee erikseen mainita.

Jalkapallo-ottelun taktisen puolen käsittelyssä selostuksissa oli havaittavissa selkeitä eroja. Hännisen selostuksessa keskeisimmät taktiset huomiot liittyivät Brasilian tiiviiseen keskustan ja oman alueen puolustamiseen. Suomen oli Hännisen mukaan vaikea ohittaa näitä kahta ottelun eri vaiheissa. Lisäksi hän huomioi, että Suomi joutui useasti pelaamaan pallon korkeana Brasilian alueelle. Härkönen tekee 90 peliminuutin aikana huomattavasti Hännistä enemmän taktisia huomioita. Hän muun muassa puhuu joukkueiden prässipelaamisesta ja sen toimivuudesta, puolustusmuodon sisään pelaamisesta sekä ylivoimatilanteiden luomisesta kentän eri alueille. Jalkapallo on kehittynyt vuosien saatossa taktisesti, ja selostuksissa on havaittavissa haastattelemieni selostajieni tarkoittama selostajan asiantuntijuuden merkitys. Nykyään katsojat ymmärtävät pelistä enemmän, ja täten myös selostajalta vaaditaan jalkapallon taktisten osa-alueiden sisäistämistä. Taktisten huomioiden tekeminen auttaa myös selostajaa rikkomaan rytmiä, eikä näin ollen esimerkiksi Härkösen tarvitse koko ajan puhua katsojalle selvästi nähtävissä olevista tapahtumista, vaan hän voi analysoida peliä syvällisemmin. Tällöin katsojakin saa katselukokemuksestaan enemmän irti.

Tunne välittyi voimakkaasti Härkösen selostaessa Suomen maajoukkueen tappiollista ottelua Turkia vastaan. Härkönen pui ottelun aikana Suomen maalipaikkoja, epäonnistumisia, onnistumisia sekä maajoukkueen yleistä tilannetta ajoittain voimakkaasti tunteen kautta. Voidaan todeta, että vaikka jalkapalloselostukset ovat ajan myötä muuttuneet analyyttisempaan suuntaan, niin myös tunteet kuuluvat selostajan työstä edelleen. Haastattelemani Tapio Suominen ja Mikko Innanen

puhuivat niin kutsuttujen sinivalkeisten äänien häviämisestä selostajakunnasta. Koko kansan selostajat ovatkin varmasti hävinneet lähetyksistä, mutta esimerkiksi Härkösen tunteet kuuluvat hänen töissä ollessaan varmasti vähintään yhtä paljon kuin vanhan koulukunnan selostajilla kuuluvat.

Hännisen selostuksessa kuuluvat niin ikään tunteet erityisesti Suomen tehdessä maalin. Toisaalta myös välillä läpi paistoi ylistävä tyyli brasilialaisia kohtaan, mitä puolestaan ei ollut Härkösen selostuksessa havaittavissa, vaikka Turkki kuuluu jalkapallon suurmaihiin. Tyylejä verratessa on myös hyvä muistaa, että toiset selostajat hehkuttavat maaleja vähemmän kuin toiset, vaikka selostuksessa muuten olisikin tunnetta mukana.

Journalismin moodien kautta tarkasteltuna 80-luvun selostus on tyyllisesti informatiivista. Pelaajien ja valmentajien taustoista, pelitapahtumista sekä yleisön reaktioista annetaan katsojalle selkeää ja asiallista tietoa. Joissain kohdissa havaittavat kielikuvat tuovat selostukseen tarinankerronnan elementtejä, mutta niitä ilmenee vähän verrattuna nykyajan selostukseen. Osittain se voi johtua myös Hännisen selostustyylistä. Uskon silti, että tähän päivään tultaessa jalkapalloselostukset ovat saaneet yhä enemmän tarinankerronnallisia elementtejä. Erityisesti yhteiskunnalliset ilmiöt tuovat jalkapalloon kaiken aikaa uusia tarinoita, joita selostaja pystyy hyödyntämään. Härkönen käyttää selostuksessaan hyödyksi myös huumoria ja ironiaa, jotka lisäävät selostuksen viihteellisyttä. Ajoittain journalistinen moodi on attraktion tasolla.

6 LOPPUPÄÄTELMÄT

Tutkittuani selostamisen historiaa, haastateltuani neljää eri selostajaa ja analysoituani vanhaa sekä uutta selostustyyliä voin sanoa havainneeni jalkapalloselostamisen dramaturgiassa ja narraatiossa muutoksia. Tähän päivään tultaessa selostaminen itsessään on säilyttänyt sille ominaiset piirteensä, mutta mukaan on tullut paljon erilaisia lisäelementtejä, joilla selostajat voivat erottua toisistaan. Hypoteesini vanhojen selostuksien virallisuudesta osui tutkimani aineiston perusteella oikeaksi.

Kuten haastattelemani konkariselostajat Tapio Suominen ja Mikko Innanen totesivat, internetin muukaantulo on muuttanut selostukseen valmistavaa työtä merkittävästi. Nykyaikana selostajat tekevät valmistelunsa jokaista ottelua varten netin avulla. Päivittäinen uutisvirta auttaa heitä pysymään ajan hermolla siitä, mitä jalkapallomaailmassa tapahtuu. Pohjatyö ja muistilapulle kirjoitettavat tilastot eivät aina tarkoita samaa asiaa. Hyvä pohjatyö on onnistuneen selostuksen tausta, ja se antaa selostajalle mahdollisuuden keskittyä olennaiseen eli itse pelin selostamiseen. Kun hyvät taustatyöt on tehty, selostaja voi antaa pelin kuljettaa selostusta eteenpäin, ja lähes kaikki tapahtuu sen jälkeen spontaanisti. Tilastot ja muut tiedot ovat selostajan lisätyökaluja, joita hän voi halutessaan käyttää selostuksensa tukena. Liian suuri määrä tilastoja voi ärsyttää katsojaa, ja on tärkeää muistaa, että tilastojen pitää tukea jollain tavalla hetkeä, jolloin ne kerrotaan katsojille.

Pelinymmärryksessä on tapahtunut selkeä muutos, osittain pakon sanelemana. Jalkapallon kehityksen ohella ihmiset televisioiden ääressä ovat kiinnostuneet tilastojen lisäksi lajin taktisesta puolesta yhä enemmän. Samalla myös selostajien täytyy pitää itsensä ajan tasalla vallitsevista taktisista trendeistä ja pyrkiä myös avaamaan niitä katsojille. Toisille se on lähtökohtaisesti helpompaa esimerkiksi oman pelaaja- tai valmentajataustansa vuoksi, mutta toiset taas joutuvat opettelemaan ne esimerkiksi lukemalla lajista.

Vaikka selostukset sisältävät paljon yksityiskohtaista tietoa pelaajista ja seuroista, täytyy nykyselostajan kyetä rytmittämään selostustaan myös tunteiden ja tarinoiden kautta. Internet osaltaan mahdollistaa mielenkiintoisten tarinoiden synnyn ja niiden löytämisen. Myös jalkapallon ulkopuoliset aihepiirit voivat synnyttää tarinoita, joita selostaja pystyy käyttämään lähetyksessään. Ajankohtaisten uutisten seuraaminen ja hyvä yleissivistys ovat siis tärkeitä nykyselostajalle. Tunteiden näyttäminen on suotavaa ja maaleja saa hehkuttaa, jos se tuntuu selostajasta itsestään

aidolta. Teennäisyys ja ylyrittäminen kostautuvat alan konkareiden mukaan jossain vaiheessa uraa. Toiset selostajat, kuten Ville Kuusinen, tekevät selostuskopissa kahden tunnin työurakan aikana sekä fyysisesti että henkisesti raskaan suorituksen. Joskus heidät myös huomataan, ja nostetaan esiin mediassa asti. Silti haastattelemani nykypäivän selostajat pitävät jalkapallo-ottelua ja pelaajia kaikkein tärkeimpänä asiana, jonka vuoksi he tekevät työtä. He eivät halua ottaa itse suurta kunniaa, vaikka haluavat luonnollisesti kehittää itseään rakentavan palautteen avulla.

Samalla kun puhutaan median murroksesta, myös selostamistyö elää tällä hetkellä jonkin asteisessa murroksessa. 2000-luvulle tultaessa alalla on yhä vähemmän koko kansan tuntemia persoonia ja ”sinivalkoisia ääniä”. Nykyaikana selostajien rooli on olla enemmän osa lähetystä tekevää ryhmää. Selostajien tyyli on muuttunut analyttisemmäksi, mutta samalla nykyselostustrendeihin kuuluu myös innostus ja vahva tunteella eläminen. Seuraavaksi odotellaan, minkälainen trendi ottaa vallan.

Ylen Tapio Suominen uskoo, että suomalainen jalkapalloselostus ottaisi jatkossa vieläkin enemmän mallia Keski- ja Etelä-Euroopasta muuttamalla entistäkin analyttisemmäksi. Toisaalta tämä näkemys on mielestäni hieman ristiriidassa sen kanssa, mihin suuntaan urheilulähetykset ovat muuttuneet. Katsojat haluavat tiedon lisäksi myös viihtyä lähetyksen parissa, ja onkin nähtävissä, että jalkapalloselostaminen on muuttunut osittain viihteellisempään suuntaan. Selostuksissa saatetaan hyödyntää huumoria ja äärimmilleen vietyä tunnetta. Tyyli myös uppoaa yleisöön, koska viihdyttävät ja tarinalliset selostusvideot leviävät sosiaalisessa mediassa.

Alalle on kovasti kiinnostusta, ja nuoria selostajia työskentelee yhä enemmän pienemmissä selostuskanavissa. Lisäksi alalle on saatavissa koulutusta. Samalla kuitenkin lähetyksiä joudutaan tekemään yhä halvemmalla mediatalojen vähentyneiden resurssien vuoksi. Selostajauran alkuvaiheissa parhaiten oppii tekemällä, mutta samalla myös pienten toimijoiden mahdollisuus maksaa riittäviä korvauksia selostajille pienenee. Selostajaa on lähes mahdoton korvata muuten kuin tarjoamalla jalkapalloselostuksia pelkästään katsomoäänillä, ja sitä on jo tarjottu. Luonnollisestikaan se ei ole alalla toivottu suuntaus, joten niin selostajilla kuin mediataloilla on pohdinnan paikka siinä, miten katsojille tarjotaan paras katselukokemus ja samalla pidetään selostajien ammattikunta hyvin palkattuna.

Mikäli tutkimastani aiheesta haluaisi tehdä jatkotutkimuksen, voisi selostuksia alkaa analysoida suuremmalla otannalla. Vertailuun voisi ottaa aikakauden eri selostajia, ja tutkia myös kehityksen

kulkua 90-luvulla ja vuosituhanen vaihteessa. Näin ollen pystyttäisiin tekemään vieläkin kattavammat johtopäätökset jalkapalloselostamisen muutoksista.

LÄHTEET

Aslama, Minna 2005. Tietoisku, tarina vai nähtävyys? Suomalaisen televisiojournalismin muodoista. Vol 28, nro 4–5: Journalismikritiikin vuosikirja (2005). Viitattu 20.2.2017, <<http://www.mediaviestinta.fi/arkisto/index.php/mv/article/view/378/360>>.

Boyle, Raymond 2006. Sport journalism: context and issues. Lontoo: SAGE.

Esecson, Austin; Lupica, Remy & Muthana, Neel 2013. El Clásico as Spanish History. Duke University. Viitattu 08.2.2017, <<https://sites.duke.edu/wcwp/research-projects/spain/origins-of-the-ri-valry/>>.

Finnpanel 2016. Katsotuimpien ohjelmien TOP-listat. Viitattu 2.2.2017, <<https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/kk/ohjryh/2016/11/urheiluohjelmat.html>>.

Foer, Franklin 2006. Jalkapallon maailmanselitys. Suom. P. Stenman. Helsinki: Like.

Hietala, Veijo 2007. Media ja suuret tunteet. Johdatusta 2000-luvun uusromantiikkaan. Helsinki: BTJ Kustannus.

Holopainen, Pekka 2016. Ylen selostajalegenda jää eläkkeelle – ”Meistä tuli valtakunnan silmätikuja”. Ilta-Sanomat. Viitattu 7.4.2017, <<http://www.is.fi/muutlajit/art-2000001237831.html>>.

Hyvärinen, Matti 2006. Kertomuksen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 19.2.2017, <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/narratiivinen-analyysi>>.

Julkisen sanan neuvosto, 2014. Journalistin ohjeet. Viitattu 2.4.2017, <http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/>.

Kujala, Tapio; Lahti, Jari & Tamminen, Heikki 1999. Radiotyön perusteet. Johdatus suoran lähe- tyksen tekemiseen. Helsinki: Gaudeamus.

Laitinen, Ilkka 2017. Muistatko tämän Youtube-klassikon? Tuomas Virkkunen improvisoi kesken ottelun – ”Mitä hittoa siellä kopissa tapahtuu?”. Iltalehti. Viitattu 5.4.2017, <http://www.iltalehti.fi/jalkapallo/201703252200088609_jp.shtml>.

Lawson, Mark 1992. Obituary: Dan Maskell. Independent. Viitattu 1.2.2017, <<http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-dan-maskell-1562916.html>>.

Lehtonen, Joel 2015. Narraatio tarinankerronnan välineenä. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Käsikirjoittamisen ja kuvallisen ilmaisun suuntautumisvaihtoehto. Opinnäytetyö. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/102124/Lehtonen_Joel.pdf?sequence=1>.

Lindfors, Jukka 2014. Suomifutarit vs. Brasilian sambaajat 1987. Yle. Viitattu 7.4.2017, <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2007/06/27/suomifutarit-vs-brasilian-sambaajat-1987>>.

Lovett, Samuel 2016. Manchester derby: Is United vs City the most expensive game of football in history? Independent. Viitattu 14.2.2017, <<http://www.independent.co.uk/sport/football/premier-league/manchester-derby-is-united-vs-city-the-most-expensive-game-of-football-in-history-a7229991.html>>.

Mertaranta, Antero 2012. Potretti: Antero Mertaranta. Teoksessa Elina Saksela (toim.) Ammattina juontaja, 90–99. Helsinki: Like.

Miettunen, Helge 1966. Radio- ja tv-opin perusteet. Helsinki: Weilin & Göös.

Mitten, Andy 2016. First Manchester derby outside England a sign of the clubs' progress. ESPN. Viitattu 14.2.2017, <<http://www.espnfc.com/club/manchester-united/360/blog/post/2917198/manchester-derby-in-china-a-sign-of-how-far-both-clubs-have-come>>.

Naakka, Anna-Maija 2016. 36 kiloa laihtunut suosikkiselostaja kyllästyi urheiluun ja vaihtoi ammatteja – ”Teen jäsenkorjausta ja sisäelinhierontaa”. Iltasanomat. Viitattu 27.3.2017, <<http://www.is.fi/muutlajit/art-2000001248784.html>>.

Premier League 2016. History. Viitattu 14.02.2017, <<https://www.premierleague.com/history>>.

Pänkäläinen, Seppo 1998. Suomalainen urheilujournalismi. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.

Saksala, Elina 2012. Ammattina juontaja. Helsinki: Like

Salakka, Matti 2011. Median pyörteissä – mediakasvatus. Mediakasvatuksen ja av-kulttuurin sanasto. Viitattu 16.2.2017, <<https://viestintatieteet-wiki.wikispaces.com/x10.%20Mediakasvatuk-sen%20ja%20av-kulttuurin%20sanasto>>.

Schlewitz, Kirsten 2015. Politics is still central to Barcelona's rivalry with Real Madrid. Fusion. Viitattu 08.2.2017,

<<http://fusion.net/story/107197/el-clasico-2015-barcelona-vs-real-madrid-political-history/>>.

SuomiFutis, 2017. Tuomas Virkkusen ulvonta-selostus Barca-maalista ihastuttaa maailmalla – katso videot ja hauskat some-reaktiot. SuomiFutis. Viitattu 2.4.2017, <<http://www.suomifutis.com/2017/03/tuomas-virkkusen-ulvonta-selostus-barca-maalista-ihastuttaa-maailmalla-katso-video-ja-hauskat-some-reaktiot/>>.

Stubin, Teemu, 2016. IL seurasi livenä: Hirvittävä oikeusmurha! Huuhkajien superyllätys murskaantui karmeaan tuomarivirheeseen. Iltalehti. Viitattu 3.4.2017,

<http://www.iltalehti.fi/jalkapallo/2016100622425584_jp.shtml>.

Taideyliopisto 2016. Dramaturgian koulutusohjelman päivittyvä sanakirja on julkaistu. Viitattu 16.2.2017,

<<http://www.uniarts.fi/uutishuone/dramaturgian-koulutusohjelman-p%C3%A4ivittyv%C3%A4-sanakirja-julkaistu>>.

Tiira, Jaakko 2016. Paljonko sensaatiojoukkue Leicester on maksanut? Faneille.com. Viitattu 14.2.2017,

<<https://faneille.com/futis/paljonko-sensaatiojoukkue-leicester-on-maksanut/>>.

Veltheim, Juuso 2015. Vertaileva tutkimus Ylen ja MTV:n Mestarien liigan jalkapalloselostuksista keväältä 2013. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatustieteen laitos. Pro gradu.

<<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/48307#>>.

Viasat 2016. Oikeudet. Viitattu 5.4.2017, <<https://www.viasat.fi/urheiluoukeudet>>.

Yle, 2010. Urheiluselostajan ei pidä miellyttää kaikkia. Yle. Viitattu 4.4.2017, <<http://yle.fi/uutiset/3-6159629>>.

Yle, 2016. Jalkapallon FIFA 2018. Maalikooste: Islanti – Suomi 3–2 (1–2). Yle. Viitattu 3.4.2017, <<http://areena.yle.fi/1-3756213>>.

Ärje, Aleksis 2010. Radioselostusten narratiivisuus. Henkilöhahmot, draamallisuus ja juonellisuus jääkiekkoselostuksissa. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Pro gradu. <<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/25704>>.

Kysymykset kahdelle konkariselostajalle:

Miten olet päätenyt työhön?

Oliko koulutusta saatavilla?

Miten selostukseen valmistauduttiin 80-luvulla/90-luvun alussa?

Miten rakensi aikoinaan selostuksesi? Miten rakennat sen nykyään? Tiedostatko luovasi draaman kaarta?

Miten tuot ilmi persoonaasi selostaessa?

Kestikö kauan uskaltaa heittäytyä enemmän siihen selostustyöhön ja antaa persoonan kuulua?

Kuinka vahvasti tunteet kuuluvat selostamiseen?

Mikä ollut suurin muutos 2000-luvulle tultaessa?

Ovatko urheilulähetykset tuotteistuneet enemmän, ja onko selostaja yksi tuotteen tekijöistä?

Miten selostajan rooli on muuttunut?

Miten käsittelet saamasi katsojilta ja kuuntelijoilta saamasi palautteen?

Miltä selostajien tulevaisuus näyttää? Mihin medianmurros voisi vaikuttaa selostamisessa?

Kysymykset kahdelle nuoremmalle selostajalle:

Miten olet päätenyt työhön?

Mikä on koulutustaustasi?

Mitä seuraa kuunnellessaan muiden selostuksia?

Miten käsittelet saamasi katsojilta ja kuuntelijoilta saamasi palautteen?

Miten rakennat selostuksesi?

Miten valikoit tilastot, joita mahdollisesti käytät selostaessa?

Minkälaisen rytmin pyrit luomaan selostuksiin?

Miten tuot ilmi persoonaasi?

Kestikö kauan uskaltaa heittäytyä enemmän siihen selostustyöhön ja antaa persoonan kuulua?

Miten selostajan rooli on muuttunut ajan saatossa?

Miltä selostajien tulevaisuus näyttää?

Mihin median murros voisi vaikuttaa selostajien kohdalla?